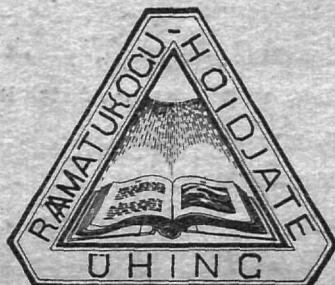


RAAMATUKOGU

RAAMATUKOGUNDUSE AJAKIRI

Fr. R. Kreutzwaldi nim.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

SP, 9189 EP 3009



Nr. 3/4

Detsember 1939

VIII aastakäik

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU VÄLJAANNE

Sisukord:

	Lk. Lk.
H. Johani. Ilukirjanduse temaatilisest jaotusest	65— 78
R. Antik. Eesti raamat 200 aasta eest ja Eesti piibel	78— 84
G. Ney. Põhjamaade teaduslikud raamatukogud	85— 96
A. Sibul. Meeldetuletustest	96—101
M. Jürma. Üleriigiline raamatukoguhoidjate kongress Tallinnas 23. ja 24. septembril 1939	101—104
J. Genss. Vanu eksliibriseid Eestis	105—107
E. Vigel. Tartu ülikooli raamatukogu asutamine	107—116
R. A. Fr. Puksoo 50-aastane	116—118
Major V. Kuldvere	119
Kroonika	120—123
Kutseliste raamatukogujuhatajate loetelu järg	124

RAAMATUKOGU

RAAMATUKOGUNDUSE AJAKIRI

Nr. 3/4

Detsember 1939

VIII aastakäik

Ilmub 4 korda aastas	Toimetus: A. Sibul, tegev ja vast. toimet., M. Jürma, M. Nael	Kuulutuste hind:
Tellimishind Kr. 1.50 aastas	Väljaandja: Eesti Raamatukogu- hooldjate Ühing. Address: Tallinna Keskraamatukogu. Tel. 447-39	1 külg Kr. 18.—
Üksik nr. 40 senti		1/2 külge " 9.—
		1/4 " " 5.—

Ilukirjanduse temaatilisest jaotusest.

Raamatukoguhoidjal on väga oluline tunda ilukirjanduslikke teoseid käsitletava teema, teose ainestiku seisukohast. Teema, millele rajaneb teos ja mis seob ta üksikosal ühtlaseks tervikuks, on sageli varjatud ja raskesti-fikseeritav, kuid üldiselt on kunstiteose aluseks ikkagi mingi tuummõte. Teoste temaatilist arendust analüüsides ongi võimalik ilukirjandust jaotada teatavasse gruppidesse.

Kui me eeldaksime, et raamatukogus on kõik väärtuslikud raamatud, ei saaks neid siiski rahuliku südamega anda igale lugejale valikut tegemata. Koguhoidjal tuleb ikkagi jälgida, kas valitud teosed vastavad ka lugejate arenemistasemele ja huvialadele. Ühed lugejad eelistavad ühiskondlikke teemasid käsitlevaid teoseid, teised armastusromaane, kolmandad seikluskirjandust jne. Seejuures tuleb arvestada ka seda, et on lugejaid, kellele pole tajutavad teatavad kirjanduslikud žanrid või kellele osutuvad raskeks teatavad teosed nende käsituslaadilt, samuti ka keeleliselt pole kõik teosed mõistetavad igale lugejale. Et lugeja huvid olenevad suurel määral tema elukutsesest, hariduslikust tasemest, kultuurilisest arengufaasist, elueast ja ümbruskonna mõjudega, on üldiselt tunnustatud tõsiasi.

Kui aga lugejaid vaadelda tervikmassina ja jälgida nende arenemistaset ja huvialasid, siis võime moodustada järg-

mised lugejate grupid: 1) algaja-vähearenenud lugeja, kelle huvipiirkond on selgumata, 2) ettevalmistatud lugeja, kes omab teatavaid soove ja nõudeid raamatuvalikuks ja 3) hästiarenenud lugeja, kes on teadlik lugemissihtidest ja valikuulatusest. Selleks et vastu tulla kõikide lugejate nõudmistele ja ühtlasi mõju avaldada lugemismaitse arendamisele, ongi vajalik teatavais piires tunda iga raamatu sisu. „Millest selles raamatus räägitakse“ — on igapäevane küsimus lugejate poolt.

Et kuidagi rakendada seda momenti, mis puutub lugemismaitse arendamisele, siis siin raamatukoguhoidja põrkab kokku sageli õige keerulise asjaoluga. Paljud lugejad ei suhtu ilukirjandusse üldse tõsiselt, nad vaatavad sellele kui puhkuse ja ajaviite vahendile. Koguni mõttetuna tundub selle vastu võidelda. Leppides paratamatusega võime väita, et ilukirjanduse lugemine on siiski paremaid, tervemaid ja kultuursemaid vahendeid aja veetmiseks teatri ja spordi kõrval. Raamatukoguhoidja ülesanne on ajaviiteks ja puhkuseks võetud kirjanduse valikul suunata lugejaid ja pidada silmas ka tõsisema lugemise sihte. Selleks koguhoidja ei pea täiendama oma kirjanduslike teadmiste tagavara mitte ainult autorite ja pealkirjade tundmisega, vaid ta peab lähenema kirjandusele süsteemikindla liigitamisoskusega, omades ülevaate teoste temaatikast ja vormilisest ülesehitusest.

Lähtudes eespool loetletud lugejagruppide huvidest kirjanduse valikul, läheneme sellele vajadusele, et tuleb õppida tundma ilukirjandust teose sisu ja käsitusviisi seisukohast. Puhtpraktilisil kaalutlusil võiksime jagada raamatuid järgmistesse rühmadesse: 1) teosed, mis on oma käsituslaadilt küllalt kergepärased ja on eriti sobivad „vahepealse“ kirjandusena algajale lugejale, 2) teosed, mis oma sisult ja laadilt võivad rahuldada kõiki lugejate gruppe ja on saanud „paljuloetavaiks“, ja 3) teosed, mis oma esitamisviisilt tunduvad raskepärastena ja on vastuvõetavad ainult hästi-arenenud lugejale. Ilukirjanduse liigitamine neil alustel on aga teataval määral kitsapiiriline ja selles mõttes osutubki tarvilikuks võtta lähtekohaks teose temaatika, teose ainekuline koostis. Loetletud motiive tuleb võtta ainult kaaskomponentidena lugeja suhtumises teatavasse teosesse.

Ilukirjanduse temaatilise jaotuse läbiviimisel tuleb lähendada ühisest loogilisest alusest. Peamise tähtsuse omab see moment, millise rõhuasetusega läheneb kirjanik oma tööle. Sellest seisukohast saaksime kõigepealt kolm pealiiki: 1) sotsiaalne, 2) psühholoogiline ja 3) seikluskirjandus. Iga liiki lähemalt analüüsides saame luua veel vastavaid alajaotusi (Piiratud ruumi tõttu on allpool kasutatud peamiselt romaani, kuid mõeldav oleks temaatilise jaotuse läbiviimine ka teiste ilukirjanduse põhiliikide ulatuses.)

Sotsiaalne ilukirjandus.

See on ühiskondliku elu nähtusi käsitlev kirjandus, kus tüüpide kujundamisel kirjanik pöörab peatähelepanu sotsiaalsetele mõjutustele. Vastamisi seatakse teatavad ühiskondlikud kihitused. Neid elu vastolusid võib käsitleda kas kriitiliselt, irooniliselt või satiirilisel. Seejuures sageli kujutatakse kangelas eredates värvides teatava ühiskondliku kihi tüüpilise esindajana, kes on võitluses teda ümbritseva keskkonnaga. Hea näide sellisest sotsiaalsest romaanist on Jack London'i „Martin Eden“ (algkeeles ilmunud 1909, eestikeelne tõlge 1928).* Siin kangelase eludraama seisneb neis vastuoludes, mis tekivad ümbruse ülekohtust. „Martin Eden“ on loetavamaid ja armastatuid teoseid ülemaailmiselt ning ka meie raamatukogude kasutajad leiavad selles teoses suurimat huvirahuldust. Seda teost tuleb eriti soovitada, kui raamatukoguhoidja tahab juhtida ka algajat lugajat sotsiaalse kirjanduse juurde (üldisemas ulatuses kuulub J. London'i toodang seikluskirjanduse liiki).

Sotsiaalset kirjandust võib jaotada omakorda järgmistesse alaliikidesse: 1) perekonnaromaan, 2) sotsiaal-olustiku romaan, 3) kultuurromaan, 4) eksootilise taustaga miljööromaan ja 5) ühiskondlik satiir.

Perekonnaromaani iseloomustavamaks tunnuseks on, et kirjaniku tähelepanu on koondunud ühe ühiskondliku raku, perekonna, karakteristikale. Romaanis võib tulla vaatlusele ka mitu sugupõlve, mis omakorda esitavad mitmesuguste ühiskondlike kihtide ja seisuste esindajaid.

*) Mõne autori ja teose suhtes olen pidanud vajalikuks märkida aastaarve ja kommentaare, et artikli kasutajat viia lähemale teose loomisaegadesse.

Loomulikult võivad nad sisaldada ka olustiku-kirjeldusi ja psühholoogilise romaani sümptoome ning tüüpide kujundus võib olla antud ajaloolise taustaga miljöös, kuid rõhuasetus langeb neis siiski teatava ühiskondliku ühiku arengu ja selle tüüpilikkuse kirjeldusele.

Tänapäeva levinumaid ja populaarsemaid perekonnaromaane on Thomas M a n n'i „Buddenbrookid“ 2 köites (ilm. 1901, eestikeelne tõlge 1936), John G a l s w o r t h y „Forsyte'ide saaga“ 3 köites (ilm. 1906 — 22, e. k. 1936), selle jätkud „Valge ahv“, „Höbelusikas“ ja „Luigelaul“, ja Sigrid U n d s e t'i „Kristiina Lauritsatütar“ 3 köites (ilm. 1920 — 22, e. k. 1935—36). Siinkohal võiks nimetada ka Leo T o l s t o i „Sõda ja rahu“ 4 köites (ilm. 1864—69, e. k. 1898, ilmumas uus tõlge), kuna selles on tõstetud esikohale kahe vene aadliperekonna arengulugu, kuid teisalt võib seda võtta ka kultuurromaanina.

Eesti kirjanduses on perekonnaromaanidena mainitavad teatava määrani A. H. T a m m s a a r e „Tõde ja õigus“ (neid tunnuseid evivad ilmekalt I ja V köide) ning K. R i s t i k i v i „Tuli ja raud“.

Sotsiaal-olustiku romaanis rõhutatakse enam ühiskondliku arengu olustikulist külge, materiaalist kultuuri ja majanduslikke olusid, aga ka sotsiaalpoliitilisi ja puhtvaimseid olusuhteid. See on avaramaid romaaniliigi teemasid ja on leidnud kõige ohtralt viljeldamist. Sotsiaal-olustikuline kirjandus haarab laiemaid lugejateringe ja pakub rahuldust paljudele erihuvilistele raamatusõpradele. Selle kirjandusliigi kaudu on võimalik viia lugejate mõtte-maailma eemale oma mina-vaatluse piirkonnast ja lähendada ühiskondlikele probleemidele. Sel teel on kõige paremini võimalik harjutada lugejaid mõistma ilukirjanduse tõsidust. Selles liigis leiame ka lugejate poolt „palju loetud“ raamatuid õige ohtralt.

Tüüpilisemaid sotsiaal-olustiku romaani autoreid on Émile Z o l a. Ta pakub oma romaanides läbilõike kogu kaasajast, kujutades inimtüüpe mitmesugustes oludes ja tingimustes. Inimest käsitab ta kui olude produkti, igasugused õnnetused, roimad ja inetused on paljalt ühiskonna organismi haigused. Eesti tõlke kaudu on meil võimalik tutvuda ainult tema tööliste elu esitava romaaniga „Sõekae vurid“ (ilm 1885, e. k. 1928). Sotsiaal-olustiku romaa-

nidena võiks tõsta esile mõningaid tuntumaid teoseid, lähem argumenteerimine iga teose suhtes jääks aga ruumi kokkuhoiu mõttes andmata. Nimetaksin järgmisi teoseid: Upton Sinclair'i „Õli“ (ilm. 1927, e. k. 1932), Maksim Gorki „Ema“ (ilm. 1908, e. k. 1936), F. Gladkov'i „Tsement“ (ilm. 1925, e. k. 1930), S. Lewis'i „Peatänav“ (ilm. 1920, e. k. 1937), Knut Hamsu'n'i hilisemad romaanid, nagu „Segelfossi alevik“ (ilm. 1915, e. k. 1936), „Maa õnnistus“ (ilm. 1917, e. k. 1935), „Hulkurid“ (ilm. 1927, e. k. 1931), Johan Bojer'i „Viimne viiking“ (ilm. 1921, e. k. 1932) ja „Väljarändajad“ (ilm. 1924, e. k. 1936), W. Reymont'i „Talupojad“ 4 köites (ilm. 1904—09, e. k. 1929—1934) ja „Töötatud maa“ (ilm. 1889, e. k. 1936) jm.

Sotsiaal-olustiku romaani käsituslaadile vastaksid meie kirjanduses E. Vilde „Külmale maale“, A. Jakobsoni „Vaeste-patuste alev“ 2 köites, M. Metsanurga „Valge pilv“ ja „Punane tuul“, J. Kärnere „Soodoma kroonika“, „Pidu kestab“ ja „Tuuled pöörduvad läände“, A. Mälgu „Õitsev meri“ jt.

Kultuurromaan sisaldab teataval viisil filosoofilist ainekku, kajastab aja mõttestikku ja ideoloogiat. Romaani sündmuste käik areneb seoses kultuuriarengu- looga, eriti leiavad rõhutamist riikliku eluga seotud sünd- mused, näit. riiklikud reformid, sõjad, poliitilised problee- mid jne. Siia liigi alla käivad ka ajaloolise ainekuga romaanid ja ilukirjanduslikud memuaarid. Neis on aine ammutatud ajaloost, kuid ajaloolised sündmused ja isikud on kujutatud vabalt, ilma karmi kroonikalise täpsuseta. Romaani tegelased võivad olla ka autori enda poolt loodud tüübid, kuid neid on pandud teotsema vastaval ajaloolisel taustal. Kultuurromaanidena võiks nimetada: G. Flau- bert'i „Salambo“, A. France'i „Thais“, Ch. de Co- ster'i „Ulenspiegel“, A. Puškin'i „Kapteni tütar“, V. Hugo „Jumalaema kirik Pariisis“, R. Rolland'i „Colas Breugnon“, M. Šolohhov'i „Vaikne Don“, H. Pontoppidan'i „Surnute riik“ jne. Ajalooliste romaanide autoritena tuleks eraldi nimetada selle kirjan- dusliigi rajajat W. Scott'i (1771—1832), kelle töödest mitmed on tõlgitud eesti keelde (tuntuim „Ivanhoe“), ja suure loomisjõu ning populaarsusega kirjanikku H. Sien-

kiewicz'i, kellest eesti keelde on tõlgitud „Ristirüüt-
lid“, „Tule ja mõõgaga“, „Uputus“, „Pan Wolodyjowski“ jt.

Eesti kirjanduses tuleks kultuurromaanidena nimetada A. Saali ja Ed. Bornhöhe romantilisi ajaloolisi romaane, hilisemast ajast E. Wilde „Mahtra sõda“ ja „Prohvet Maltsvetit“. Tänapäeva kirjanike töödest on üldtuntud: A. Mälgu „Surnud majad“ ja „Läänemere isandad“, M. Metsanurga „Ümera jõel“, K. A. Hindrey „Urmas ja Merike“ ja „Loojak“ 2 köites („Nõid“ ja „Lembitu“), E. Kippeli „Suure nutu ajal“ ja „Kui Raudpea tuli“ jt. Siia tuleks arvata veel O. Lutsu „Mälestused“ („Vanad teerajad“ jt.) ja A. Jakobsoni romaanisarjad „Andruksonide suguvõsa“ („Miika Valtsbergi roim“ jt.) ning „Igavesed eestlased“ („Vaikne õhtu“ ja „Oktoobrituul“).

Eksootilise taustaga miljööromaanides kirjeldatakse vähearenenud rahvaste olustikku ja kombeid, nagu neegrite, mustlaste ja Ameerika suguharude elu. Samuti kuulub siia ka meist erinevate ja kauguse tõttu tundmatute kultuurrahvaste, nagu jaapani, hiina ja india eluolu taustal kirjutatud kirjandus. Sääraseid loetavaid ja otsitavaid teoseid on andnud Jack London, kuigi teisest küljest kuuluvad need ka seikluskirjanduse alla. Eesti tõlgete kaudu on kättesaadav selle liigi kirjandusest R. Kipling'i „Kim“ (ilm. 1901, e. k. 1933), milles tagapõhjana esineb eelsõjaaegne India, ja sama autori mitmed teised meistriteosed. Samuti võiks esile tõsta J. Conrad'it, kelle jutustuste asukoht on enamasti ikka kaugel idas palava päikese all, näit. „Lord Jim“ (ilm. 1900, e. k. 1931). Ka P. Loti romaanide tagapõhjaks on enamasti eksootiline ümbrus, mis annab erilise võluvuse ta ainekäsitlesele. Ta romaanid on väga värvirikkad ja tundmusküllased ning lugejate poolt väga armastatud. Paljud ta teosed on tõlgitud ka eesti keelde.

Ühiskondlik satiir. Teatava alaliigi moodustavad sellised teosed, kus sotsiaalseid probleeme käsitletakse satiiriliseltselt. Inimeste vahekordi kui ka ühiskondliku korra puudusi piitsutatakse pilkavas toonis. Tõlgete kaudu on eesti lugejatele kätte saadavad Cervantes'i „Don Quijote“ (ilm. 1605, e. k. 1924), J. Swift'i „Gulliveri reisid“ (ilm. 1726, e. k. 1938), N. Gogol'i „Surnud hin-

ged“ (ilm. 1842, e. k. 1937), A. G i d e ' i „Vatikani keldrid“ (ilm. 1914, e. k. 1930), M o l i è r e ' i näidendid jne.

Selle liigi piiridesse võiks mahutada ka osa B. S h a w ja A. F r a n c e ' i kõrge kvalifikatsiooniga toodangut, kus maailma probleeme lahendatakse Shaw'le omase paradoksaalsuse ja France'i iseloomustava skeptilisusega. Mõlemate stiilipeen vormielegants (eriti France'il) ja sõnade-mäng nõuab aga arenenud ja küllalt haritud lugejate kaadrit ning selles mõttes peab raamatukoguhoidja olema valvel, et algaja ja vähearenenud lugejate kätte ei satuks nii raskestinauditavad teosed.

Eesti kirjandusest võiks tüüpilisema satiirilise teosena nimetada A. H. T a m m s a a r e näidendit „Kuningal on külm“.

Psühholoogiline kirjandus.

Mida õieti mõista psühholoogilise kirjandusena, milliseid töid lugeda siia kuuluvaiks, on kaunis raske määratleda. Harilikult mõeldakse siin selliseid teoseid, kus kirjaniku peatähelepanu pole koondatud sündmustiku, tegevuse ja tegude hargnemisele, vaid romaani kangelase elamustele, mõtetele ja tundmustele. Autor ei huvitu niivõrra sellest, mida teevad tema kangelased, vaid sellest, miks ja kuidas nad teotsevad. Üldiselt esineb palju kirjeldavat elementi, arutlusi kangelastelt ja ka autorilt endalt, kuid vähe on dialooge ja seepärast faabula hargneb pikkamööda. Psühholoogilist kirjandust loetakse tavalise lugeja seisukohalt kõige raskepärasemaks ja „igavamaks“.

Karakterite ja eluvahekordade läbinägeliku kujutajana ning inimhinge analüüsijana tuleb kõige esmalt nimetada H. de B a l z a c ' i. Balzac jälgib, kuidas inimeses mõni kirk või tundmus, näit. armukadedus, kitsidus, auahnus jne., areneb niivõrd ainuvalitsevaks, et ta kõige muu vastu muutub tuimaks. Balzac'i keel ja stiil pole kaugeltki voolav, lause on raskepärane ja seejuures mõttetihed, seepärast tuleb koguhoidjal jälgida lugejaid, et tema teosed satuksid ka õigetesse kättesse. Balzac'i mõistmiseks on vaja vastavat arenemistaset. Ta eestindatud töist võiks nimetada „Kolmekümneaastane naine“, „Isa Goriot“ jt. Samasugust ettevaatust on vaja ka S t e n d h a l ' i romaani „Punane ja must“ puhul. Algajale lugejale on see raskestimõistetav.

Inimhinge sügavusse tungiv peen meister on F. D o s t o - j e v s k i, kelle romaanide kangelased on otse haiglased tõetsijad. Dostojevski salajasemate hingeliigutuste eritlus on aga käsitletud põnevas jutustamislaadis. Süžee ja sündmuste arendus on niivõrra tugev, et tema tööd jätvavad isegi seikluskirjanduse mulje. Dostojevski on suutnud liita orgaaniliseks tervikuks kahte eri poolust: sündmustiku põnevust ja psühholoogilist kujutamisoskust. Dostojevski juures pole keeruline ideestikuline külg takistuseks laiema lugejaskonna poolehoidu võitmiseks. Parimaks näiteks on siin „Kuritegu ja karistus“ (ilm. 1866, e. k. 1929), mis leiab kasutamist väga laiade hulkade poolt.

Suurepäraseid psühholoogilisi romaane on andnud oma loomingus ka L. T o l s t o i, eriti tuleb siin esile tõsta romaani „Anna Karenina“ (ilmunud 1873—77, eesti keele uus tõlge 1939). Hingeelu ülipeen ja täpne eritlus esineb P. B o u r g e t romaanides, kus aine on ammutatud enamasti kõrgemast seltskonnast. Meie lugejaskonnas on Bourget raskepäraste tõlgete tõttu võitnud vähe poolehoidu. Tähtsamaks romaaniks on „Õpilane“. Sügava psühholoogina esineb oma romaanides R. R o l l a n d. Tema teostes valitseb kangelaslik õhkkond, kuid seda sangarlust ei anta erakordseis tegudes, vaid võitluses, mis toimub igas inimeses endas. Teatava kirjandusliku maitsega lugejale on Rolland väga otsitud autoriks ka meie lugejaskonnas. Rolland'i tähtsamaid teoseid on „Jean-Christophe“ (ilmunud 1905—12, eesti keeles 1936—37). Psühholoogilise kirjandusliigi alla tulevad arvata ka L. P i r a n d e l l o romaanid ja novellid. Ta teoste teemad leiavad aga küllalt abstraktset käsitlust, seetõttu ei tuleks neid anda vähearenenud lugejale.

Eesti kirjanduses on psühholoogiline romaan leidnud veel vähe viljeldamist. Puhtamal kujul esindab meil seda kirjandusliiki J. S e m p e r i „Armukadedus“, ka Fr. T u g l a s e „Felix Ormusson“ ja M. M e t s a n u r g a „Jäljetu haud“. Suurimaks psühholoogilise romaani meistriks Eestis on tõusnud A. H. T a m m s a a r e, kelle romaanid peenelt analüüsivad hingelisi seisukordi. Tammsaare käib meie kirjanduses Dostojevski rada: psühholoogilise süvendumisega kaasas annab ta ohtralt ka sündmustikku. See koosmäng tagabki Tammsaarele laialdase lugejaskonna.

Teatavat huvi psühholoogiliste sügavuste vastu on osutanud oma viimaseis töis ka A. Jakobson ja K. A. Hindrey. Hindrey intellektuaalne käsitluslaad ei ole aga vastuvõetav algajale ja vähearenenud lugejale. Raskepärast psühhoanalüütilist kirjandust on arendanud meie kirjanikkonna noorem generatsioon: R. Morn, L. Anvelt, A. Hint jt.

Psühholoogilise kirjanduse üldmõistest võib eraldada alaliike, lähtudes neist motiividest, millele on asetatud peaarhk. Väga laiaulatuslikult on käsitletud armastuse- ja abieluprobleeme (samu küsimusi arendatakse ka perekonna- ja muis romaanides, kuid siin on see kesksiks motiiviks). Iseendast on see kaunis riskantne aine. Nende küsimuste käsitlemisel on võimalik mööda minna ka igasuguseist psühholoogilisist põhjendusist. Võib laskuda pikantsusesse, läägusesse või koguni pornograafiasse, kuid selliste raamatute koht pole avalikus raamatukogus (oleks veel parem, kui neid rahva lugemismaitse lagastamiseks üldse ei trükitaks).

Parimad teosed maailmakirjanduses psühholoogilise kirjanduse alal, kus lahendatakse sugupoolte- ja armastusküsimusi, oleksid: P r é v o s t „Manon Lescaut“, S h a k e s p e a r e ' i „Romeo ja Julia“, G o e t h e „Noore Wertheri kannatused“, F l a u b e r t ' i „Madame Bovary“, B a l z a c ' i „Armastus“, Z o l a „Sa ei pea mitte abielu rikkuma“ („Thérèse Raquin“), M a u p a s s a n t ' i „Tugev kui surm“ ja „Üks inimelu“, F r a n c e ' i „Punane liilia“, B o u r g e t „Armastuse kuritegu“, P u š k i n ' i „Eugen Onegin“, T u r g e n j e v ' i „Aadlipesa“, T o l s t o i „Ülestõusmine“, G a l s w o r t h y „Tume õis“, U n d s e t ' i „Kevad“, K e l l e r m a n n ' i „Yester ja Li“ ja „Ingeborg“, H a m s u n ' i „Viktooria“ ja „Paan“, L i n n a n k o s k i „Laul tulipunasest lildest“, Z i l a h y „Kaks vangi“ jt.

Üks hingeeluline nähe, mis on andnud huvitavaid vaatlusi kirjanikele, on i h n u s e p r o b l e e m. Siin võiks nimetada mõningaid üldtuntud teoseid: S h a k e s p e a r e ' i „Veneetsia kaupmees“, M o l i è r e ' i „Ihnus“, B a l z a c ' i „Eugénie Grandet“, P u š k i n ' i „Ihnus rüütel“ ja mitmed D i c k e n s ' i romaanid, muu seas ka „Dombey ja ta poeg“.

On veel teisi hingeseisundi motiive, mille järgi võiks moodustada alaliike, nagu näit. kättemaks, hirm jne., kuid see analüüs viiks siinkohal pikale.

Seikluskirjandus.

Kõige suurema nõudluse osaliseks saab alati seikluskirjandus, millele on üldiselt iseloomulik välissündmuste, juhtumuste ja imeliste avantüüride kuhjamine peategelase ümber, kes on alalises võitluses elukardetavate hädaohtudega ja lõpuks võitjana pääseb. Seejuures kangelane torkab silma kas suure kehalise jõu ja/julguse, tugeva mõistuse ja tahte või mõne muu vooruse poolest. Mida tugevamini on seotud intriigid, mida ootamatamad on kangelase teod ja tagajärjed, seda enam kütkestab ta tavalist lugejat. Seikluskirjanduses põnev faabulaarendus rajaneb peamiselt ülddünaamikale, mida saavutatakse sel teel, et välditakse psühholoogilist põhjalikkust ja lihtsustatakse olustiku kirjeldusi. Seikluskirjandus meelitab lugemisele ka kõige vähem ettevalmistatud lugejat ja on suure poolehoidu võitnud noorsoo hulgas. Seikluskirjandust nimetatakse mõnel pool ka ajaviitekirjanduseks.

Seikluskirjandusele suhtutakse teataval määral eitavalt. Sisult on ta liiga kerge ja vormilt kunstiliste pretensioonideta ning seetõttu mõjub kahjustavalt lugeja maitsearengule. Osalt on need etteheited õigustatud. Eriti viimasel ajal on hakatud massiliselt produtseerima ootamatustega vapustavaid ja jalustrabavate „nõksudega“ üllatavaid seiklusepisoode. Sel korral võib küll väita, et nende põnevus rajaneb ainult näilisele huvitavusele. Et aga üldiselt laiem hulk vajab seda laadi kirjandust, siis see asjaolu sunnib meid pöörama sellele alale suuremat tähelepanu. Valikuküsimus on siin kõige olulisemaks momendiks. Seikluskirjandusel on iseendast ka küllalt voorusi: selle kaudu tõmbame juurde uusi lugejaid, kes teistlaadi raamatuid ei taha esialgu tunnustada. Seikluskirjandus on sillaks üleminekul tõsisemale kirjandusele, muidugi ei pruugi ta olla omaette sihiks. Seikluskirjandust võime pidadaagi soovitatava „vahepealse“ kirjandusena.

Seiklusromaan on vanimaid romaaniliike. Tal on olnud terve rida eelkäijaid. Juba keskaja lõpust on pärit kuulsad rüütliromaanid, milles kirjeldati rändavate rüütlite armulugusid ja muid avantüüre. XVI sajandil tekkisid kelmiromaanid, kus peategelase seiklused rajanevad mitmesuguseile äpardusile, kuid kõigist neist pääseb ta välja oma osavuse ja kavaluse tõttu. Seikluskirjanduse õitseag

oli aga XVII ja XVIII sajandil, mil arendati röövliromaani. Kangelastüüpideks on niihästi röövlid ise kui ka nende vastu võitlevad vastased. Neid on tõlgitud terve rida ka eesti keelde, milledest tuntumad on „Rinaldo Rinaldini“, „Morando Morandini“, „Must kapten“ jt. Ka tänapäeva lugejate hulgas on veel neid, kes küsivad säärast kirjandust, kuigi raamatukogudest on need juba ammu kadunud. Seikluskirjanduse õitseajal tekkisid ka kuulsad reisuroomaanid, mis ammutasid ainet eksootiliste maade reisuseiklusist. Tüüpilisemaid romaane sel alal on Daniel Defoe „Robinson Crusoe“ (ilmunud 1719), kus kujutatakse üksijäänud eurooplase võitlust loodusega. Selle eeskujul loodi terve rida seiklusrikkaid reisuroomaane, mis tuntud Robinsonaadi nime all.

Sellest lühikesest kirjandusloolisest ülevaatest nähtub, et kõigi aegade jooksul on paralleelselt tõsisema, kunstilisi nõudeid rahuldava kirjanduse kõrval viljeldud ka põnevusromaanide ja tuntud vajadust ajaviitekirjanduse järele. Oma tagasivaates võiksime isegi minna muinasjuttudeni, mis moodustavad ka omalaadi ajaviitekirjanduse liigi, kus põnevus luuakse üleloomulike elementide sissetoomise abil.

Eriti XIX sajandil on pandud alus sellelaadsele seikluskirjandusele, mida harrastab ka tänapäeva noorsugu ja mida tuleb pidada väärtuslikuks lugemismaterjaliks põhivaraks iga areneva isiku kujundamisel. Tänapäevani pole ületatud väärtuselt säärase läbilöönud autorite toodangut, nagu on seda J. F. Cooper'i, Mayne Reid'i, M. Twain'i, R. L. Stevenson'i, Fr. Marryat'i, H. R. Haggard'i, J. London'i jt. romaanid. Nende töid iseloomustab sündmustiku põnevus ja tugev heroism. Mõne nimetatud autori kohta lisan veel mõningaid märkusi. Cooper'i indiaanlaste jutud ja mereromaanid võluvad tänapäeva noorsugu samuti nagu omal ajalgi. Twain'i humoristlik käsituslaad ning osav fabuleerimisvõime on teinud temast lemmikkirjaniku mitte ainult Ameerika noorsoole, vaid kogu maailmale. Stevenson on hiilgavamaid seiklusromaanide autoreid. Seejuures on ta isikupärane ja suure kunstilise temperamendiga jutustaja. Lugemist virgutab omakorda stiililine lihtsus (kahjuks on Stevensoni eesti keelde vähe tõlgitud). Jack London, kes kandub juba XX sajandisse (1876—1916), elas ise äärmiselt seiklusrikkast elu ning oma romaanikangelaste kaudu esitab

kõike seda elukirevust ka oma romaanides väga huvitaval ja kujukal viisil. Londoni tuleb pidada uuemas kirjanduses seikluskirjanduse traditsiooni parimaks viljelejaks.

Seikluskirjanduse alal on suuri väärtusi andnud K/ü „Looduse“ „Kuldraamatu“ sari, mis ei rahulda mitte üksnes noorsoo huvisid, vaid pakub huvitavaid ja hästinauditavaid lugemispalu ka täisealistele.

Seikluskirjanduse üldmõiste alt eraldaksime järgmised alad: 1) kriminaalromaan ja 2) fantastiline kirjandus.

K r i m i n a a l r o m a a n on liik kirjandust, mille pääs raamatukokku on kõige problemaatilisem. Terve hulk teoseid, milles käsitletakse ainult süütegusid, tapmist ja tagaajamist, roimade teostamist ja nende avastamist, on ainenäljasele ja sensatsioonihahnele lugejaskonnale (mille hulka kuulub ka rida haritud lugejaid) mitmeti maitselagastavaks ajaviitevahendiks. Paljude lugejate suhtes on neil „puhtaverelistel“ kriminaalromaanidel selline tõmbejõud, et nad võõrutavad hoopis muu parema lugemisest. Seega ideoloogilises mõttes on see žanr kirjandust kõige hädaohtlikum ja neid raamatukogusse muretsedes tuleks teha valikut eriti ettevaatlikult ja järelemõttlikult.

Mis puutub aga kriminaalse motiivi kasutamisse üldse, siis ei saa seda pidada mitte vähem kirjanduslikuks kui muidki motiive. Igasuguse kunstiteose väärtus oleneb ju ainult looja suurusest, aga mitte ainest ega motiivistikust. Nii on ka kriminaalne ainestik inspireerinud autoreid suurte väärtustega kunstiteoste loomisele. Seega põnevust tekitav ainestik ei takista tungimast sügavale inimhinge saladustesse, ega keela valgustamast sotsiaalse tagapõhja mõjusid. Näitena loetleksin mõningaid suurkirjanikke, kes on kasutanud oma töödes kriminaalseid motiive: Shakespeare, Schiller, Dickens, Dumas, Dostojevski, Wassermann, E. T. A. Hoffmann, E. A. Poe, J. Conrad jt.

Kitsamas mõttes kriminaalromaanis sisuks on d e t e k t i i v l u g u, kus pearõhk langeb roimade avastamisele salapolitseiniku poolt. Samuti on detektiivromaanis loomisel libisetud kõrvale kunstilisest kujundamisest ja arendatud välja nn. „kirjanduslik tööstus“. Viimasel ajal on selle ala viljelemisel mindud isegi sopakirjanduse piirideni, kus põnevust taotletakse üsna jämedate kriminaalsete efektidega. Vaevalt tasub siin loetleda autorite nimesid või kriminaalro-

maanide seeriaid, mis kuuluvad nimetatud tunnustega kirjanduse alla.

Tänapäeva kriminaalromaan on arenenud siiski hoopis millekski muuks, kui oli selle kirjandusliigi tunnustatuma esindaja Conan Doyle'i (1859—1930) looduna. Conan Doyle'i ülemaailmne populaarsus põhjeneb tema kriminaaljuttude kangelase Sherlock Holmes'i kujul. See on tujukas noormees, seejuures teravmeelne ja südamluk ning teotsemisel küllalt loogiline. Ei pruugi liialdada Doyle'i hinnangus, kuid teataval määral võib siiski möönda, et tema tööd oma sisuleidlikkuse, huumorikülluse ja stiililihtsuse juures omavad ka kirjanduslikku väärtust. Tuntumaid rekordmeistreid kriminaalromaanis alal on Edgar Wallace (1875—1932), kelle teoseid on palju tõlgitud ka eesti keelde. Mõned tema töödest omavad seevõrra väärtusi, et neid võib muretseda ka raamatukogudesse.

Fantastilises kirjanduses on domineerivaks nägemuslik või mõttekujutuslik element. Sündmustik on läbi põimitud võimalikult keeruliste fantastiliste seiklustega. Siia liigi alla kuuluvad ka utoopilist laadi „tulevikuroomaanid“ ja võitlusromaanid, kus näidatakse leiutiste võidulepääsu. Viimati nimetatud teemasid on käsitletud menukalt H. D o m i n i k ja T h. v. H a r b o u ning B. Kellermann oma teoses „Tunnel“.

Fantastilise romaani geniaalsemaid arendajaid on E. A. P o e, keda tuleb pidada ühtlasi kirjandusliku kriminaalromaanis rajajaks. Tema tööd on täis õuduse-fantastikat ja deemonlikku jubedust, kuid seda kõiki saadab mõistuspärane juurdlemisand ja läbinägelik probleemide lahendamisoskus. Kahjuks on Poe teosed eestikeelses tõlkes raskesti loetavad. Fantastilise romaani autorina on laialt tuntud ka H. G. W e l l s, kes lähtub peamiselt loodusteaduslikest põhi- alustest ja käsitleb ühtlasi tulevikku suunatud tehniliste leiutiste võidukäiku. Fantastilise põnevusromaanis autori- tena tuleks nimetada veel E. T. A. Hoffmann'i, N. Gogol'it, J. K. Chesterton'i ja Aleksei Tolstoi'd (romaanis „Aeliita“).

Eriti aga tuleks selle kirjandusliigi juures rõhutada J. V e r n e'i osatähtsust, kes rikkaliku kujutlusvõimega varustatuna suutis luua nii suurel arvul ületamatuid väärt- teoseid. Ehkki üldiselt fantastiline kirjandus pole kuigi otsi- tud ja armastatud kirjandusliik tänapäeval, siis erandi moo-

dustab siin J. Verne, kes on endiselt noorsoo lemmikautoriks.

Selle kirjandusliku ülevaatega ei pretendeerita mingisugusele täielikkusele, kuna paljude autorite tööd on jäänud liiki määramata. See on vähenõudlikuks katseks leida temaatilisi aluseid ilukirjanduse jaotamiseks vastavatesse rühmadesse. Raamatukoguhoidjal on palju olulisem tunda kirjandust temaatiliste tunnuste kui kirjanduslooliste voolude ja stiilide järgi. Kuigi ilukirjanduse süstematiseerimisel ei saa läbi viia vastavat jaotust kataloogis, siiski raamatukoguhoidja oma teadmised igapäevase töö juures peavad moodustama sellise süsteemi, et ta ühelt poolt suudab vastu tulla lugejate nõudmistele, ja teisalt oskab mõju avaldada lugemismaitse arendamisele.*)

Helene Mugasto.

Eesti raamat 200 aasta eest ja eesti Piibel.

Tuleval aastal pühitseb kogu tsiviliseeritud maailm trükikunsti leiutamise 500-aastast juubelit. Pooltuhat aastat on mitmekümne inimpõlve mõtted, töö ja saavutised võinud seista trükitud raamatuna kõikide ees. Trükikunsti leiutamine on olnud suureks võiduks kogu maailmale. Trükikunst on võimaldanud suuri mõtteid ja algatusi, samuti ka tööd ja saavutisi anda ning jätta edasiarendamiseks teistele ja seda mitte üksikuile, vaid hulkadele. Trükikunst on selleks faasiks ja baasiks, kust uued inimesed ja uued põlved võivad arengut viia edasi, ilma et oleks tarvis kogu senist arengukäiku, leiutisi ja tööd alata algstaadiumist.

Baltimaadele tungis trükikunst alles ligi poolteistsada aastat peale selle leiutamist. Nimelt asutati a. 1588 esimene

*) Tarvitatud kirjandust:

L. Kogan — „Библиотечная работа с художественной литературой”. 1931.

A. Anttila — „Sissejuhatus uusaja kirjanduse peavooludesse“ (tõlk. Fr. Tuglas). 1938.

R. Lehmann — „Poetik“. 1919.

B. Tomaševski — „Теория литературы”. 1928.

trükikoda Baltimaade jaoks. Selle sai jõukas Riia linn, kuhu tuli linnatrükkijaks hollandlane Nicolas Mollyn.

Ei saa aga öelda, et selle trükikojaga Baltikumis oleks nende rahvaste omakeelne trükisõna saanud edendatud. Riia raamatutrükkija Mollyn ei trükkinud ühtegi eestikeelset raamatut kogu oma 37-aastase tegevusaja jooksul. Palju parem polnud lugu ka lätikeelsete trükiste andmisega, kuigi see trükikoda teotses Läti südames — Riias. Ainult oma tegevuse 27. aastal (1615) ilmub selles trükikojas Riia rae ülesandel linna- ja maarahva kiriklike talituste käsiraamat kolmes jaos. Edaspidise 10 aasta tegevuse ajal ei ilmu Mollyni'lt enam teisi lätikeelseid trükiseid.

Mollyni järglane Riias G. Schröder, kes algas tegevust 1625. aastal, annab meile tuntud Heinrich Stahli „Käsi- ja koduraamatu“, mis teatavasti ilmus neljas jaos 1632—1638, esimese jao.

Eesti territooriumile asutati trükikoda 1631. aastal Rootsi valitsuse ajal algul gümnaasiumi trükikojana, mis aga juba järgneval aastal muudeti ülikooli ellukutsumisega ülikooli trükikojaks. Kuid sellelgi trükikojal olid muud ülesanded ning sealgi ei trükitud eestikeelseid trükiseid, kuigi kogu toodang 1631—1656. a. ulatus üle 700 trükise. Need olid aga peamiselt ladinakeelsed ülikooli ametlikud pidukõned, õppejõudude kui ka üliõpilaste disputatsioonid ja dissertatsioonid. Ainukese eesti trükisena ilmus seal Johann Gutsclaff'i grammatika 1648. a.

Sõjaoludel kolis ülikool Tallinna 1656. a., kus kiratsedes jätkas tegevust. Trükikoja sisseseade jäi aga Tartu ja müüriti sisse Maarja kirikusse. A. 1690. alustas ülikool uuesti tegevust ja toodi päevavalgele trükikoja sisseseade. Siingi kiratses ülikool ja trükikoda ning varsti sõja tõttu evakueeriti mõlemad Pärnu, kus trükikoja töös tuli peagu täieline seisak. Siit viidi trükikoda Stokholmi. Ja Tartu jäi 90 aasta jooksul trükikojata. Alles 1789. aastal saab Tartu uue trükikoja, kuhu asub Põltsamaa trükkija Grenzius. Peagu üheaegselt Tartuga asutatakse Rootsi valitsuse poolt 1634. a. Tallinnas gümnaasiumi trükikoda. See püsis Tallinnas ligi 300 aastat, isegi Eesti riikliku iseseisvuse esimesil aastail, ning ainsa Tallinna trükikojana 170 aastat. Tallinna trükikoda ainsana Eesti alal omas 17. ja 18. sajandil privileegi eesti raamatute trükkimiseks. Seetõttu on ta Eesti

kultuurajalukku jätnud ka palju sügavamad jäljed kui teised trükikojad. See trükikoda asus 1637 .a. jätkama Stahli käsi- ja koduraamatu väljaandmist, ja teise suurema teosena ilmus ka Stahli „Leyen — Spiegel“ (1641 ja 1649). Teise trükikojana omas Riia trükikoda õiguse läti- ja ka eestikeelsete trükiste trükkimiseks.



Piibli esimese eestikeelse trüki frontispiiss. Tallinn 1739

Need olid üldjoontes trükiolud meie maal ka 200 aasta eest, kui ilmus Piibel.

Eesti keeles oli trükitud Piibli ilmumiseni 50 raamatu ümber. See oli peamiselt vaimulik kirjandus, enamasti käsi- ja koduraamatute näol, nagu lauluraamat, katekismus, evangeeliumid ja epistlid jne. Tähelepannevad on ka viis eestikeelset grammatikat (Stahl'i, Gutsclaff'i, Göseken'i, Hornung'i ja Thor-Helle).

Enne trükikodade asutamist Balti ja Eesti alal astus juba eestikeelne raamat mõningaid arglikke samme. Näit. Wanradt-Kölli katekismus, mille 400 a. juubelit mõne aasta eest võisime pühitseda ja tähistada sellega eesti raamatu algust. Veel on teateid mitmest raamatust 16. sajandist ja 17. sajandi algult, kuid need teosed on ilmunud kõik väljaspool ning seetõttu, ja muudelgi asjaoludel, nagu vali tsensuur, on jäänud leidmatuks tänapäevani. Enam-vähem

Piibli Raamat/

se on Teie

Jummalala Sanna,

mis

Pühhad Jummalala Mehed/

kes pühha Waimo läbbi jühhatud/

Wanna Seadusse Ramatusse

Ebrea Kele

Ja
Ne Seadusse Ramatusse

Kreeka Kele

esite on illestirjotatud / nüüd agga hopis/

Jummalala arms läbbi, mis

Teisti-Wa Kele

Esimest korda

illessantud, ja mume sündsa salmiga ärralehtud.

Esimeses orjas on

ühe dopetus ja maenitlus wõtte krale. Kes Jummalala senna omma hinge

kahtle pühhas lugeda.

TALLINNAS/

Trükitis sedda Jakob Jean Höler.

1739. aastal.

Piibli esimese eestikeelse trüki tiitel-
leht. Tallinn 1739

pideva eestikeelse raamatu ilmumine sai aga alguse 1632. aastal Stahli käsi- ja koduraamatuga.

Eestikeelse luteri usu kirjanduse arenemisele Kesk- ja Lõuna-Eestis oli takistuseks Poola aeg ja rekatoliseerimine. Samuti muidugi ka sõda, nagu Põhja-Eestis, kus Rootsi võim sõdade tõttu püsis kaua kindluseta seisukorras. Kirikuõpetajad olid sunnitud trükitud raamatute puudumisel tarvitama vigaseid käsikirju. Kui luteri kirik Rootsis võitis kindlama seisukoha ja kui Rootsi võim Põhja-Eestis

püsivalt rajati ja Lõuna-Eesti Rootsi alla läks, tõi see ka suure muudatuse usu asjus ja reformatsiooni lõplikul läbiviimisel. Siit peale sai ka eestikeelse vaimuliku kirjanduse väljaandmine kindlamini jalad alla. Selles olid mõõduandvad: Rootsi keskvoim, Rootsi kuningad, kirikliku võimu ja olukorra korraldamine kohapeal ning üksikute isikute energiline töö. Reformatsiooni läbiviimisele on Eestis mõõduandev 17. sajandi esimese poole lõpp ja sama sajandi teine pool. Neil aegadel loodud eestikeelse vaimuliku kirjandusega on põhi pandud eesti kirjakeelele kui ka eesti rahva usu ja kirjanduse edenemisele. Vaimuliku kirjanduse rajamise aega võiks lõpetada Piibli ilmumisega Anton Thor-Helle tõlkes a. 1739. Selles ajastus on tõusu- ja languseaegu. Esimeseks tõusuajaks võib pidada Põhja-Eestis piiskop Ihering'i tegevuse aega, kuna teine tunduvam tõus kuulub Karl XI valitsemise aega, mil mõõduandvaks teguriks peale kuninga enese oli veel Liivimaa peasuperintendent Johann Fischer, Adrian Virginius, Bengt Gottfried Forselius, Johann Hornung jt. Eriti märgatav oli teise tõusengu ajastu esimesel poolel lõuna-eesti murde tõlgete ettejäudmine. Põhioluline tähtsus on ka sellel, et Piibli täielikule tõlkimisele alus pandi Karl XI ajal. Piibli täielik tõlkimine Vene valitsuse algul on vaid selle tõusengu järellainetus. Rootsi aja lõpust on pärit ka selle mehe tegevus, kel eesti kirjakeele loomises on suur tähtsus — Johann Hornung.

Sel usupuhastuse ajastul pandud alusel arenes eesti kirjakeel ja kirjandus järgnevatel aegadel. Aga kulus siiski sellest enam-vähem pidevast eesti raamatu algusest üle saja aasta, enne kui suudeti anda eesti keeles raamatute raamat — Piibel, mis ilmus tänavu 200 aasta eest, seega eestikeelse raamatu 400-aastase arengu vahepostil ja pideva eestikeelse raamatu ilmumise 100 (õigemini 107) aasta järele.

Vaimuliku kirjanduse hulgas oli suur osa kirikukirjandust, mida vajasisid just vaimulikud ise, et rahvale nende keeles lugeda ja jutlustada, kuna õpetajad enamikus olid sisserännanud muulased. Sellest siis ka püüded vaimuliku kirjanduse soetamise alal. Peapüüdeks oli aga Piibli tõlkimine eesti keelde. Küsimuse algatas a. 1645 Tallinna piiskop Ihering, kuid tegusalt teostama hakkas seda suurt kavatsust Liivimaa superintendent Fischer. Selleks saadi ka ku-

ninga Karl XI nõusolek ja a. 1684 saabus kuninglik käskkiri tõlkida Piibel tallinna ja tartu keelde ning selleks toetusena 800 riigitaalrit. Eeltööd olid alanud juba varem, luba ja toetus edendasid neid ja juba 1686. aastal ilmus noore õpetaja Adrian Virginiuse tõlkes tartukeelne „Vastne Testament“. Seegi raamat trükiti Riias Georg Wilkeni juures, kes omas privileegi Lõuna-Eesti raamatute trükkimiseks.

„Vastse Testamendi“ ilmumisega pääses esikohale lõuna-eesti kirjakeel. Selles esineb esmakordselt puhastatud kirjakeel ning seega on see raamat ühtlasi ka tähtsamaid raamatuid eesti vanemas kirjanduses. Nähtavasti oli tõlkija abiks ta isa, Kambja õpetaja Andreas Virginius, kes oli paremaid eesti keele tundjaid.

„Vastse Testamendiga“ murdis Adrian Virginius lõplikult läbi esimese eesti grammatikuse (Stahli keele traditsioonid ja puudused ning viis kirjakeele seega õige märgatavalt edasi. Seega oli Piiblist üks osa juba täielikult eesti keeles olemas, kuid seda vaid lõuna-eesti murdes. Tallinna murdesse tõlkimine aga ei läinud nii kergesti. Sama Fischer kutsus küll 1686. a. Põhja-Eesti pastorid konverentsidele, kuid need ei andnud tulemusi. Tekkisid teravad lahkkelid nii teksti kui ka keele suhtes. Tallinna õpetajad soovitasid Stahli keelt ja Lutheri algteksti, kuid elava rahvakeele tundjad, nagu Bengt Gottfried Forselius, Johann Hornung ja ka Adrian Virginius, nõudsid uuendatud kirjaviisi ning tõlget kreekakeelse teksti alusel. Asi viibis ja tegi läbi õige mitu keerdkäiku. Viimaks Hornung koos Virginiusega viisid töö lõpule ja esitasid Fischerile. Viimane aga ei jõudnud seda tööd lõpule viia. Uus superintendent Bergius aga andis käsikirja uuesti teistele läbivaatamiseks, kuid sõda ei lubanud palju ära teha. Alles Põhja-sõja ja katku vaibudes võis jätkuda Uue Testamendi lõplik rüügemine ja trükkimisele asumine. Aluseks võeti Hornungi tõlge, mis käis mitme käest läbi ning lõpuks korraldas käsikirja trüki jaoks Kullamaa õpetaja Heinrich Gutsleff ning põhjaeestikeelne „Uus Testament“ ilmus 1715. aastal, seega ligi 30 aastat hiljem kui tartumurdeline. Uued trükid ilmusid „Vastsest Testamendist“ 1727. a. ja „Uuest Testamendist“ 1729. aastal, mis jällegi näitab suurt huvi ja nõudmist Piibli ja selle osade järele.

Seega oli Uus Testament eesti keeles koguni kahes murdes ja mõlemist juba kaks trükki olemas, kuid Vana Testament puudus hoopis, ja selleks olid ka omad põhjendused. Vana Testamendi tõlkimine on mitmeti raskem ning ta on ka umbes kolm korda suurem Uuest Testamendist.

Alles peale Uusikaupungi rahulepingut a. 1721, millega Eestimaa liideti Venemaaga, tõusis uuesti üles Piibli tõlkimise küsimus. Piibel otsustati välja anda põhjaeestikeelena. A. 1732 hakkas Jüri õpetaja Anton Thor-Helle, kes oli hea eesti rahvakeele ja heebrea keele tundja, saadud ülesandel Piiblit tõlkima. Selle töö juures olid tal abiks mitmed teised kirikuõpetajad (Eberhard ja Heinrich Gutsleff, Vieroht jt.). Käsikiri valmis 1736. a. ja anti Liivimaa kubernerilt saadud laenuga trükki. See töö jõudis lõpule kolme aasta pärast ja 1739. a. ilmus eestikeelne „Piibli Raamat“ Tallinnas raamatutrükkali Jakob Joan Kõleri juures.

Piibliga ühtlustus ja fikseerus eesti kirjaviis. Tartu murrak kirjakeelena jäi kõrvale ja mõjule pääsis ühiskirjakeelena põhja-eesti murre. Aga Piibilil on olnud suur mõju meie rahva vaimuella. Piiblist on vanemad kirjamehed ammutanud ainestikku õpetlike juttude loomiseks. Vaimulikud said ammuigatsetud käsiraamatu ning rahvas lugemismaterjali. Piibel on saanud meil rahvaraamatuks. Ta on levinud enam kui ükski teine raamat. Teda on ilmunud üle 20 trüki ja igast trükist tuhandeid eksemplare, mida võib arvata piiblitena üksi 700—800 tuhandele eksemplarile. Peale selle on hulk testamentide väljaandeid.

Meie vaimulik kirjandus jõudis Piibliga haripunkti. Meie keele arengus on Piibli ilmumine pöördelise tähtsusega. Piibilil on määratu suur teene meie rahva lugemise õpetamises, rahva kasvatamises ja harimises. Piibel on ja jääb ka kesksmaks kujuks meie üldises raamatutoodangus.

Tänavu, Piibli kahesajaaastase juubeli puhul, ilmub Piibel eriti luksuslikus kuues piltidega. Teise, keelelt uuendatud väljaande andmine, mis pidi samuti teoks saama käesoleval Piibli juubeli aastal, on edasi lüükunud selle väljaande väsimatu tõlkija ja keelemehhe praost Harald Põllu surma tõttu. Kõik see tõendab seda, et see raamat pole veel kaugel oma aega ära elanud, vaid et tänapäevalgi see raamatute raamat seisab aukohal.

R. Antik.

Põhjamaade teaduslikud raamatukogud.

G. Ney.

Juba pikemat aega on meil päevakorras ajakohase hoone püstitamine Riigiraamatukogule, milleks ka mõningaid eeltöid, eriti vajalike ruumide suuruse arvestamise kohta varemalt tehtud. Nüüd on need kavatsused Vabariigi Presidendi tänuväärusel algatusel hakanud võtma reaalsemat kuju ja nende ridade kirjutajale on ülesandeks tehtud asuda vastavate kavandite koostamisele. Seoses nende eeltöödega komandeeriti ta käesoleva aasta suvel Soome ja Skandinaavia riikidesse, et tutvuda sealsete teaduslike raamatukogudega, eeskätt aga nende uuemate hoonetega, viimasel ajal tehtud ümberehitustega ja lähemate kavatsustega nende kohta.

Ajakohase hoone ehitamine raamatukogule on viimasel ajal kujunenud omaette teaduseks. Ning see teadus on ka ühe sajandi kestel teinud edusamme, nõudmised ja nende rahuldamise viisid on aegamööda muutunud. Kõigepealt on jõutud arusaamisele, et vanu kirikuid ja losse, samuti nende restaureeritud varemeid raamatukogude paigutamiseks kasutada pole otstarbekohane. Samal ajal on selgunud, et mitmekordsete rõdudega kirikute- või termidetaoliste kodade ehitamine raamatukogudele, nagu seda veel saja-poolteise aasta eest tehti, pole ka ajakohane. Kõigepealt aga on osutunud mõõduandvaks asjaolu, milline on raamatukogu iseloom, tema ülesanded ja kasutajaskond, kas ta on avalik rahvaraamatukogu või teaduslik eriraamatukogu (Fachbibliothek). Sellest on sõltuvad ka vajalikud ruumid, nende suurus ja paigutus.

Kõiges selles võivad Põhja-Euroopa maad nii mõneski suhtes eeskujuks olla. Need maad, olles eemal poliitiliste suurküsimuste põlemispunktist, pole ammu juba üle elanud sisemisi või väliseid vapustusi, pole ka sunnitud olnud pingutama oma jõudu relvastumiseks. Selle-eest on neil aga võimalusi olnud rohkem tähelepanu pöörata iga-suguste kultuurilistele üritustele, muuseas ka raamatukogudele. Peab tõesti imestama, kui palju viimase 5—10 aasta kestel on seal püstitatud uusi ülilmoodsaid raamatukoguhooneid, nagu Kopenhaageni ja Turu rootsi ülikooli, Viiburi, Stokholmi, Oslo ja Fredriksbergi linna omad. Samal ajal on teostatud palju juurde- ja ümberehitusi, nagu Oslo ja Upsala ülikooli omades ning praegu on nii mitmelgi pool päevakorral uute ümberehituste teostamine, näit. Helsingi ülikooli rmk-s. Kui hoolikalt seal vastavaid eeltöid tehakse, näeb Helsingi ülikooli eeskujust: pärast üldiste tingimuste põhjal korraldatud ehitusprojektide võistlust, millest 24 arhitekti osa võttis, sõitis raamatukogu juhataja dr. Tudeer ühes I auhinna saanud arhitektiga suurema osa Euroopast läbi, külastades ligi poolsada raamatukogu. Ka Turu rootsi ülikooli (Åbo akademi) raamatukogu uue hoone püstitamisele asuti pärast põhjalikku tutvumist mitme maa rmk. hoonetega ja pärast parima asjatundja, Oslo ülikooli rmk. juh. W. Munthe konsulteerimist.

Sõites läbi Soome, Rootsi, Norra ja Taani, ei pidanud ma tarvilikuks külastada kõiki sealseid teaduslikke raamatukogusid, aga ka mitte ainult neid. Vastavalt mulle antud ülesandele piirdusin eeskätt nende raamatukogude külastamisega, mis oma ruumidelt ja sisustuselt võisid pakkuda kõige rohkem, samal ajal olid ka kergemini kättesaadavad. Tegelikult on neid palju rohkem: otsustades teaduslike raamatukogude poolt ühiselt väljaantavate aktsessiooni-kataloogide järgi, on nende liiki arvatud Soomes 14, Rootsis 40, Taanis 46. Samal ajal ei saanud ka külastamata mööda minna säärastest suurtest linnade keskraamatukogudest, nagu seda on Stokholmi, Oslo ja Fredriksbergi omad, mis viimaseil aastail on saanud uued silmapaistvad hooned. Külastamata jäi siiski Viiburi linna raamatukogu, kuigi selle hoonet tuleb pidada üheks parimaks Põhjamaades, selle tõttu, et seda on külastanud mõne aasta eest kümnekond Eesti raamatukoguhoidjat ja andmeid selle kohta on meil olemas.

Lähtudes oma konkreetsest ülesandest, käsitlen eelseisvas kirjelduses eeskätt külastatud raamatukogude hooned, ruume, sisustusi jne., puudutades möödaminnes ka igasuguseid teisi andmeid nende tegevuse iseloomustamiseks. Teen seda niipalju, kui seda lubavad käesoleva ajakirja piirid.

1.

Soome parlamendi raamatukogule (Eduskunnan Kirjasto) on aluse pannud juba 1872. a. mõned rahvaesindajad. Pikemat aega täiendati seda annetuste kaudu ja peeti ülal eraviisil. Alles 1907. a. määrati sinna palgaline juhataja ja nimelt dr. A. Bergholm, kes ka praegu veel seisab selle eesotsas. Eduskunna uue suurejoonelise hoone ehitamisel olid selles ka raamatukogule ruumid ette nähtud, milledesse ta



Soome parlamendi raamatukogu lugemissaal.

asuski 1931. a. Praegu on selles kogus umbes 130.000 köidet ja see arv kasvab pidevalt nii ostude kui ka sundeksemplaride kaudu, millele hulgast valitakse kogusse ainult need, mis sinna oma sisult sobivad. Koostiselt ja kasutamisel meenutab see raamatukogu meie Riigiraamatukogu ja Rootsi riigipäeva oma. Siia koondatakse peamiselt poliitilise, juriidilise, rahvamajandusliku, sotsioloogilise ja muu samalaadilise sisuga kirjandust. Vastavalt sellele koostisele on rmk. määratud ka kasutamiseks rahvaesindusele, riigikesk-asutistele, nende ametnikele, aga ka teistele, kes soovivad töötada raamatukogus esindatud kirjanduse alal.

Raamatukogu asub uue parlamendihoone alumisel korral, mis seal toimuva seadusandliku töö seisukohast on ka otstarbekohane. Rmk-le määratud ruumid koosnevad kolmest osast: kolmest suurest lugemissaalist (üks, jooksvate ajalehete lugemissaal, ei kuulu administratiivselt rmk. alla), laenutamisruumist selle kõrval olevate bürooruumidega, juhataja kabinetiga ja ühe suurema uurimisruumiga, ning raamatute laost. Lugemissaalid on 13×5 m suured ja eraldatud üksteisest klaasseintega, mis hõlbustab vastavale ametnikule järelevalve teostamist. Samal ajal on mitmehuviliste lugejate lahutamine üksteisest vaikuse mõttes soovitatav. Seinte ääres on rõduga poolitatud käsikogu ja ajakirjade riiulid. Lugemissaalides on 4 pikka pruuniks-peitsitud kasest vaheseinaga poolitatud lauda, iga laua kummalgi poolel 4 töökohta nägusate mugavate toolidega samast materjalist. Ladu, mis asub parlamendi koosolekutesaali all, mahutab oma terasest tellitavatele riiulitele kuni 8.000 j. meetrit raamatuid, millisest hulgast praegu umbes pool täidetud. Raamatute paigutamine toimub siin süstemaatilises kataloogis tarvitusele võetud erialade järgi, erialade piires — tähestiku järjekorras.

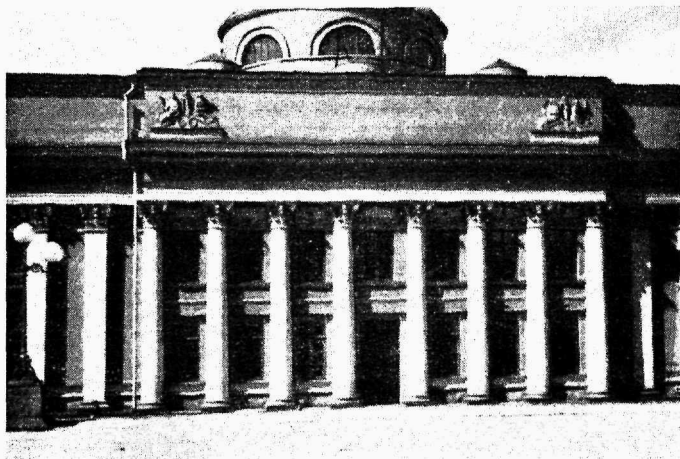
Eduskunna rmk-l on 3 sedelkataloogi: alfabeetiline, süstemaatiline 23 pealiigiga ja märksõnaline. Iga 3 aasta tagant avaldab rmk. oma süstemaatilise kataloogi liikide alusel, mille lõppu on paigutatud alfa-beetiline register.

2.

Helsingi ülikooli raamatukogu tuleb pidada 1640. a. asutatud Turu ülikooli rmk. järglaseks. Turu linna põlemisel 1827. a. hävis ühes ülikooli hoonega ka see raamatukogu, säilisid vaid need 800 köidet, mis olid sel ajal välja laenatud. Kui uus ülikool asutati Helsingi, toodi ka need raamatud sinna ja nad said seal aluseks uue ülikooli raamatukogule. Sellele püstitati 1840. a. ka väärikas hoone ülikooli peahoone kõrvale samas klassitsistlikus stiilis ja sama arhitekti Engeli poolt. Oma stiilikindla fassaadiga, mida kaunistab kaheksa korintuse sambaga portikus, sobib hoone hästi sellesse esinduslikku ümb-
russe, mille keskkoha moodustab Nikolai peakirik.

Sama stiilikindlad nagu hoone fassaad on ka selle siseruumid. Nende keskuses asub umbes paarikümne meetri kõrgune kupliga saal kahekordse rõduga, mis toetub korintuse sammastele. Seda saali kasutatakse peamiselt laenutamisruumina ja sellepärast asuvad ka siin kartoteegid. Suurte dimensioonidega ja efektse dekoratsiooniga saal mee-

nutab pigemini mõnd aktussaali, kui raamatukogu laenutamisruumi. Selle keskse saali mõlemal pool asuvad samasuguses klassitsistlikus stiilis tsilindervõlviga kaetud saalid, milledest ühte kasutatakse lugemissaalina, teist — töö- ja harulduste väljapanemise ruumina. Viimases leiduvad raamatukogu inkunaablid, Nordenskjöld'i geograafiline kogu jne. Lugemissaalis on kahe meetri pikkused pikuti poolitatud lauad, igaüks 4 töökohaga (2 kummalgi poolel) kahe lambiga poolitaval vaheseinal. Kokku on ses ruumis 80 töökohta ja käsikogu seinte



Helsingi ülikooli rmk. fassaad.

ääres kahekordsetel rõdudel. Kõik nimetatud ruumid mõjuvad esteetiliselt ja pidulikult, kuid ruumide kasutamise seisukohast ei saa neid pidada otstarbekohasteks. Laenutamissaaliga ühenduses on hiljem ehitatud poolümmargune laoruum, mis keskel ulatub kuni klaaskuplini laes, ümberringi on viiekordsed rõdud riulitega. Lifti siin pole ning riulitele pääsemiseks tuleb kasutada keerdtreppi. Kuna riulid on asetatud raadiustena keskelaosuvast sissekäigust välisseinteni, on vahed viimases osas ebapraktiliselt laiad ja kasutatud ametnike töölaudade paigutamiseks. Administratsiooni ruumid asuvad hoone fassaadiosa teisel korral.

Sellele vaatamata, et praegune laoruum on ehitatud alles 30 aasta eest, on ta juba kitsaks jäänud, samuti tundub ruumipuudust 45 aasta eest püstitatud lugemissaalis. Raamatukogul on praegu umbes 500.000 köidet ja 170.000 dissertatsiooni, milline arv kasvab väga jõudsasti nii ostu teel soetatavate kui ka sundeksemplaridena saadavate raamatute kaudu. Sellepärast tehakse juba pikemat aega eeltöid suuremateks juurdeehitusteks. Kavatakse lammutada praegune laoruum ja suurendada hoone üldine maht umbes kolmekordseks, ehitades uus laenutamisruum kataloogide saaliga (praegune laenutamissaal jääks

näituseruumiks), lugemissaal 250 töökohaga, 9-kordne laohoone ja bürooruumid. Ka selle laoruumi kubatuuri määramisel on arvestatud ainult 50-aastase juurdekasvu võimalusega.

Oma koostiselt jaguneb Helsingi ülikooli raamatukogu kahte osakonda: kodumaise, mis ühtlasi ka soome rahvuslikuks raamatukoguks, ja välismaise. See jagunemine on aluseks raamatute paigutamisele laos kui ka nende sütematiseerimisele kataloogides. Mõlemas osakonnas on raamatud liigitatud teaduste ja erialade kaupa. Iga eriala raamatud on paigutatud aktsessiooni järjekorras, kusjuures kaaneseljad on ilma signatuurideta, küll aga on nende numbrid märgitud riulite vahepostidel. Mõnes osakonnas on köited ühtlast värvi, kusjuures tähtsaimad teosed on nahast, vähemtähtsad riidest seljaga. Süstemaatiline kataloog avaldatakse osade kaupa trükis (ilmunud kuni 1929. a.), peale selle toimetab Helsingi ülik. rmk. 14 Soome teadusliku raamatukogu aktsessiooni-kataloogi trükkimist. Kataloog on süstemaatiline ja selles on 27 peala, viimased jagunevad erialadesse, lõppu on lisatud alfabeetiline register.

3.

Turu linn oma 60.000 elanikuga Aura jõeorus ja kahe kõrgema õppeasutisega on viimase 20 aasta kestel kujunenud umbes samasuguseks ülikoolilinnaks nagu Tartugi, ainult selle vahega, et üliõpilaste arv on siin väga väike (kummaski ülikoolis mõni sada). Turu soomekeelne ülikool (Turun yliopisto) on asutatud kohe pärast Soome iseseisvumist ja asub ühes endises võõrastemajas linna keskel. Samas asub ka ülikooli raamatukogu oma 270.000 köitega, mis pidevalt kasvab juba eeskätt selle tõttu, et ta ühes eduskunna, Helsingi ülikooli, rootsikeelse ülikooli ja Jyväskylä pedagoogilise kõrgekooliga saab



Åbo akademi rmk. hoone.

sundeksemplarid trükistest. Samuti on ta saanud ja saab praegugi suurel hulgal raamatuid annetuste näol. Ruumi kitsikus annab end siin samal määral tunda nagu meie Riigiraamatukoguski, mille tõttu ollakse sunnitud kasutama iga ruutmeetrit põranda ja seina pinda, kus see vähegi võimalik. Nii on alfabeetilise kataloogi kartoteegid paigutatud endise võörastemaja koridori, laoruumi sisse on kombineeritud üks tööruum 15 kohaga ja ülikooli seminaride raamatukogud à 8 töökohta. Võrdlemisi avar on siiski üldine lugemissaal, kus on 40 töökohta. Need on asetatud nelja kahepoolega laua juurde, millede kummalgi poolel on 5 töökohta, iga koht oma lambiga. Seinte ääres on käsiraamatute riulid ühemeetriliste vahedega, kusjuures oktaavid vahelduvad kvartidega. Saali mööbel on väga nägus, poleeritud kassast. Ladu on mahutatud endistesse kõrgetesse ruumidesse, mis on poolitatud läbipaistvate puust vahepõrandatega.

Peale alfabeetilise kataloogi on raamatukogul süstemaatiline sedelkataloog. See on koostatud teadusalade järgi (24), kusjuures iga teadus on väga üksikasjalikult liigitatud erialadesse. Raamatute signatuuridel on teadused märgitud suurte tähtedega (A — bibliograafia, B — entsüklopeediad, C — teoloogia jne.), erialad ja keeled — väikeste tähtedega. Signatuuride ette on kirjutatud „s“, kui raamat kuulub soome osakonda. Samuti on signatuuridel märgitud formaat (I — kuni 20 sm, II — 20—25, III — 25—30 jne.), mille järgi raamatud on asetatud riulitele.

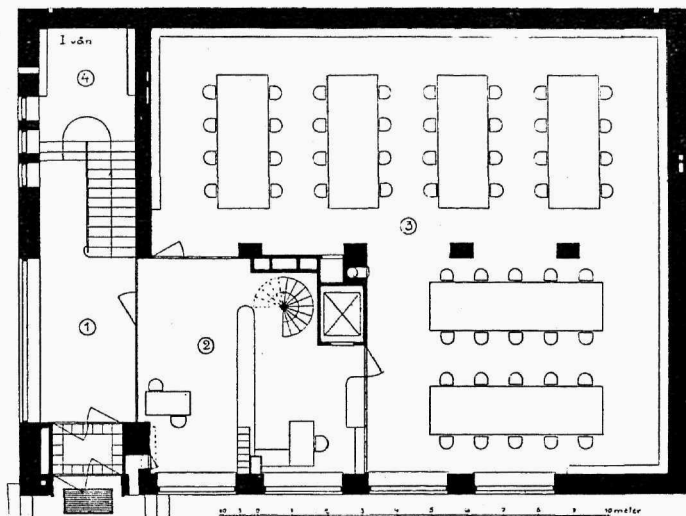
Huvitav on raamatukogus ajalehtede hoidmine. Neid siin ei köideta, vaid hoitakse lahtiselt vineerist plaatide vahel, millede ääred on ühendatud nahast rihmadega ja kinnitatud metallist pandlatega. Brošüüride hoidmiseks on papist karbid, lahtised ülalt ja tagant.

4

Turu rootsikeelne ülikool ehk **Abo akadeemia** peab end 1640. a. asutatud akadeemia järeltulijaks. Viimane põles aga 1827. a. maha, mille järel tema säilinud varandused anti üle Helsingi ülikoolile. Uus akadeemia kutsuti ellu Turus 1919. a. ja peetakse ülal igasugustest fondidest ja annetustest. Sellele akadeemiale püstitati 1935. a. Gösta ja Gertrud Branders'i poolt annetatud summadega Turu omapärase peafkiriku kõrval olevale platsile nägus ajakohane hoone. Kuna projektide koostamine toimus parima asjatundja, Oslo ülikooli raamatukogu juhataja dr. W. Munthe kaasabil, siis osutub hoone igapidi silmapaistvaks. Nii otstarbekohasuse kui ka maitsekuse seisukohast väärrib ta, et temal pikemalt peatutakse.

Hoone maht on 5.800 ruutmeetrit, pikkus 19, laius 14, kõrgus 20 m. Kõrgus, ühes sellega ka hoone tornikuju on seletatavad asjaoluga, et hoone oma lõplikul kujul on projekteeritud palju ulatuslikumana praegusest, mida kavatakse teostada juurdeehituste kaudu, ja praegune hoone peab tulevikus alumiste kordade poolitamisega muutuma ainult raamatute laoks. Sellele vaatamata moodustab hoone ka nüüd juba välimusest ja ruumide jaotusest orgaanilise terviku. Suurest peegliklaasist sissekäiguks viib meid peaaegu seinasuuruse aknaga eeskotta, mis samasuguse klaasseinaga on eraldatud laenutamisruumist.

Klaasseinad siin, samuti laenutamisruumi ja lugemissaali vahel kergendavad väikesearvulisele personaalile järelevalve teostamist ning samal ajal annavad ruumidele rohkesti valgust. 34-ruutmeetrise põrandapinnaga laenutamisruum on jagatud letiga kahte ossa: üks on publikule, teine ametkonnale. Mõlemast pääseb lugemissaali, viima-



Abo akademi rmk. alumise korra põhiplaan.

sest aga metallist keerdtrepi ja selle kõrval oleva tõstetooli kaudu ülemistel kordadel asuvatesse bürooruumidesse ja lattu. Põrand on laenutamisruumis kaetud 4 mm paksuse linoleumiga hallikas-sinakas toonis. Nurgana selle kõrval asetsev lugemissaal on põrandapinnalt 148 rm, milline põrand on kaetud 7 mm paksuse korklinoleumiga valgestpehmenavas hallikas-pruunis toonis. Lugemissaalis on kuue laua taga 52 töökohta, kusjuures iga koht 90×70 suuruse tööpinnaga on eraldatud vastasolevast kõrgema ja kõrvalolevast madalama vaheseinaga. Vahed laudade vahel on 1,75 m. Igal töökohal on vaheseinale kinnitatud sangal liikuv lamp. Peale selle on ruumis 4 plafoonlampi ja 10 rippuvat lampi riulite ees. Päevavalgust annavad kahes seinas üle käsikogu riulite asetsevad laiad madalad aknad, kolmandas seinas — kaks suurt akent. Käsikogu riulid on pruuniks peitsitud kasest. Teisel korral asuvad kolm bürooruumi, käsikirjade hoiuruum ja juhataja kabinet. Samal korral vestibüüli peal on veel väike puhke- ja einetamisruum ametnikele.

Kolmel ülemisel korral asetsevad laoruumid (raamatute magasinid), iga korra pind on 220 rm, kõrgus 2,2 m. Ultraviolettt päikese kiirte halvava mõju kõrvaldamiseks on akende sisemised ruudud erilisest „toorklaasist“, välised ruudud aga harilikust klaasist. Elektri-

lambid asuvad riulite vahel 3 m kauguses üksteisest. Riulid on terasest, tellitavad, Eskilsuna Stalpressings-Aktiebolaget'i poolt valmistatud erilise konstruktsiooniga. Ühe mm paksuseid kandepindu võib lihtsa käeliigutusega tõsta kõrgemale ja madalamale. Üksikute riulite pikkus on 6,5 m, postivahed 93 sm, teljepikkus 1,275 m. Igal riulil on harilikult 7 kandepinda, alumiste sügavus 30 sm kvartformaadi, ülemiste — 20 sm oktaavformaadi jaoks. Raamatute paigutamine toimub osakondade kaupa ja numbrite järgi. Tõstetooli lähedale on paigutatud 40 sm sügavusega riulid fooliote mahutamiseks. Üldine kandepindade pikkus on ligi 5,5 kilomeetrit. Hoone keldrikorral asuvad pakkimisruumid, ajalehtede ladu ja keskkütte-seadeldised. Sinna on ka paigutatud ventilatsiooni-seadeldis, mis varustab kasutamisruume sooja ja puhastatud õhuga. Ehitus läks maksma 1.889.548 smk. ehk 323 smk. kuubik. sissesead 575.186 smk., seega üldkulud kokku oleksid 2.464.774 smk. ehk ligi 200.000 kr.

Raamatukogul on alfabeetiline ja süstemaatiline kataloog kaartidel. Viimane on liigitatud teaduste järgi 13 osakonda.

Jooksvate ajalehtede ja ajakirjade registreerimiseks on kartootek teraskassettides, umbes nagu meil pankades jooksvate arvete jaoks.

5. Rootsi Kuninglik raamatukogu

Stokholmis asub linna keskel, suurimate liiklemistänavate-platside lähedal, kuid siiski vaikses kohas kauni pargi, Humle-Gården'i lõunapoolses osas. Hoone on püstitatud 1870—77. a., kõigiti suurejooneline ja ruumikas, kuid ruumide jaotuselt ja sisustuselt vanamoodne. Raamatukogu sisaldab umb. 600.000 köidet, 1 miljon väiketrükiseid ja 15.000 käsikirja, viimaste hulgas on ka nn. Codex aureus, evangeeliumide ladinakeelne tõlge 7. s., Marco Polo reisikirjeldused jne. Vii-



Rootsi teaduste akadeemia (ka raamatukogu) fassaad.

masel ajal on ruumid kitsaks jäänud ja 1927. a. on hoone kummalegi otsa juurde ehitatud uued osad, mis väliselt endise ehitisega sulavad täiesti kokku. Juurde on ehitatud uus lugemissaal ja osa laoruume, muuseas kaartide ja piltide jaoks. Vanas, umbes 8 m kõrguses lugemissaalis asub ka käsikogu kahekordsete galeriidega, uues — ajakirjad (3 pikka lauda 24 kohaga), peale selle on seal võreaga eraldatud uurimisruumid eesõigustatud töötajale (30 üksiklauda). Lauad on nii uues kui vanas saalis enamasti ühe- ja kahekohalised, viimasel juhul on ikkagi igal lugejal oma lamp (kaheharulisena asetatud laua keskele). Käsikogu riulid ja pinnad on nummerdatud ning nendes orienteerumiseks on seinal sisujuht, milles osakonnad märgitud alfa-beetilises järjekorras riuli ja pinna numbri nimetamise kahe veerus, üks rotsikeelsete, teine võörkeelsete raamatute jaoks.

Laoruumid on ebauhtlased ja ebamäärased: vanas osas on kaks peakorda, millest kumbki jaguneb kolme vahekorda, viimased üksteisest eraldatud raudvõrest põrandatega; uues osas on kuus korda, kusjuures nende kõrgus on ebauhtlane, 2,2 ja 3,5 m. Riulid on metallist kandepostidega ja puust pindadega. Vana hoone laoruum on ühel korral 78 m pikk ja jaotatud rauast vaheustega kolme ossa. Raamatute paigutamise laos on süstemaatiline, osakondade kaupa, igas osakonnas tähestiku järgi, ja formaatide kaupa, fooliod all jne.

Lugejaskonna kasutada on kaks kataloogi, üks alfabeetiline, teine märksõnade järgi, ilma värviliste vahesedeliteta, kusjuures iga sedeli vasemale nurgale on kirjutatud märksõna. Ühe märksõna piirides on aga sedelid paigutatud raamatute aktsessiooni järjekorras. Kuna kuningl. raamatukogu saab ka sundeksemplariid ühes Upsala ja Lundi ülek. raamatukogudega ja kohtuministeeriumiga, siis täidab ta rahvusliku raamatukogu ülesandeid. Samuti toimub siin tuntud aktsessiooni-kataloogi koostamine, millest võtavad osa 40 Rootsi teaduslikku raamatukogu.

6. Rootsi Riigipäeva raamatukogu

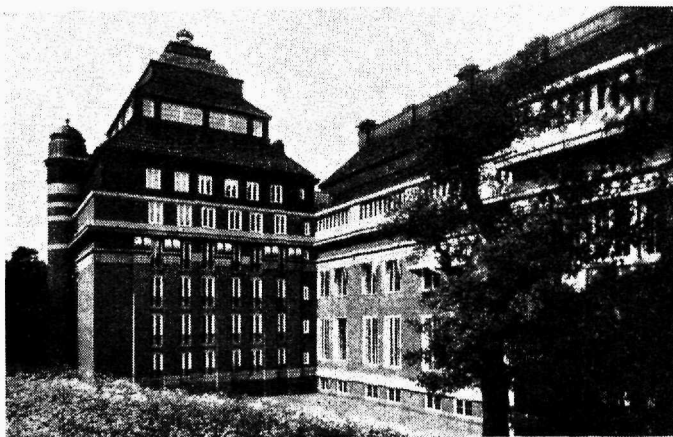
(Riksdagsbiblioteket) on asutatud 1848. a. ja asub praegu riigipäeva hoones Helgeandsholmen'il. Koostiselt ja kasutamisel vastab täielikult meie Riigiraamatukogule: väga tugevas ülekaalus on kogus ühiskonnateadus; kasutada kogu võivad riigipäeva liikmed, riigiametnikud ja teised avaliku elu tegelased. Sundeksemplare raamatukogu ei saa, sellele vaatamata sisaldab ta praegu juba 150.000 köidet.

Kasutajaskonna ja administratsiooni ruumid on avarad ja meeldivad, eriti lugemissaal. Ta on umbes 6 m kõrge, uus-klassitsistlikus stiilis, riulid heledast tammest, samast puust pikad lugemislauad ja mugavad tugitoolid, põrandatel ehtsad vaibad. Kasutamine on võrdlemisi väike, nagu ikka parlamendi ja asutiste raamatukogudes; minu sealviibimise ajal töötas lugemissaali ainult üks isik ja nimelt Rootsi haridusminister.

Ladu asub riigipäeva II koja koosolekutesaali all. Ta on osalt, pärast ümberehitamist 1918. a., 2 m, osalt 4 m kõrge. Viimases osas on kõrgematele riulitele paigutatud dubletid. Välismaade parlamendi-protokollide osas seisavad ka meie Riigikogu omad. Laos on raama-

tud paigutatud osakondade kaupa, igas osakonnas alfabeetilises järjekorras. Raamatute liigitamine sisu järgi on avaldatud kataloogides üksikasjalikumalt läbi viidud kui laos. Viimases on ainult suured jaotused: nii moodustab „ajalugu“ laos ühe tervikliku kogu, kuna kataloogis ta esineb üksikute maade kaupa.

Riigipäeva raamatukogu avaldab trükkis oma kataloogi iga 4—5 aasta tagant (nagu meilgi), viimastel aastatel peale selle üksikute aastate kaupa „Riksdagsbibliotekets Nyfövärv“. Kataloogid on süstemaatilised, jaotatud 32 osakonda, sellele juurde lisatud alfabeetiline ja märksõnaline register. Kartoteekides on ainult uemate raamatute sedelid, mis veel trükkis pole avaldatud. Kasutaja peab kõik



Rootsi teaduste akadeemia raamatukogu laahoone.

kataloogid läbi sorima ja lisaks asuma veel kartoteekide (alfabeetiline ja süstemaatiline) juurde. Inventari-raamatusse kantakse kõik juurdetulnud ahtsessiooni järjekorras, mille põhjal on võimalik igal ajal köidete arvu kindlaks teha. Peale selle avaldab raamatukogu veel „Rootsi ametlike publikatsioonide aastabibliograafia“.

Kuningl. Iukirjanduse, Ajaloo ja Muinasvarade Akadeemia (K. Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien), mille juurde kuulub ka riigiantikvaari amet ja mille tegevus koondub peamiselt muinasvarade korraldamisele, on hiljuti asunud endistesse kaardiväe kasarmutesse. Sinna on paigutatud ka akadeemia raamatukogu, sinna viiakse üle ka ajaloo muuseum. Vastavalt akadeemia tegevusele omab ka selle raamatukogu peamiselt teoseid ajaloo, muinasteaduse, kunstiajaloo ja teistelt naaberladelt. Tal on üle 1000 jooksva ajakirja ja teaduslike organisatsioonide perioodilise publikatsiooni, milledest ligi 600 saadakse vahetuse teel, nende hulgas ka meie õpet. Eesti S., E. Rahva Muuseumi jt. väljaanded. Raamatukogus on umbes 60.000 köidet ja käsikogus veidi üle 5000. Väga mitmesuguste tulude kõrval on akadeemial juba 1750. a. antud kalendrite välja-

andmise monopol, mida ta välja rendib ja millest saab kuni 300.000 kr. tulu aastas. Selle tõttu võib ta ka aastas kulutada 5000 kr. raamatukogu täiendamiseks.

Raamatukogu avaras ja hästi valgustatud (peale hariliku küljevalguse on veel looritatud laevalgus) on 10 üksiklauda ja kaks suuremat töölauda à 6 kohta. Samasasuvas käsikogus on raamatud paigutatud sisu järgi (üldajalugu, kirjanduslugu, kunstiajalugu jne.) omaette riiulitele, kusjuures raamatute seljal on õhukesest nahast kuldtrükiga signatuurid, igal riiulil (alal) eri värvi. Raamatute leidmiseks on kasutada sedelkataloog, millel signatuurid märgitud.

Raamatute ladu asub ühes ruumis betoonist valatud lagedepõrandatega. Kuna ruum on kohendatud end. kasarmuhoones, on ta ebaajakohaselt kõrge, nimelt 2,8 m. Riiulid on terasest, valmistatud Eskilstuna Stolpressings A/B. poolt oma patendi järgi. Vahekäigud riiulite vahel on 1 m, laoruumi keskkäik 2 m lai. Raamatud on paigutatud erialade järgi, perioodika — eraldi, alfabeetiliselt-topograafiliselt korraldatud. Väljaannete vahetuse registreerimiseks on teraskassettides kartoteek, samuti alfabeetiliselt-topograafiliselt korraldatud. Kaartide ühele küljele märgitakse saadud, teisele saadetud väljaanded.

Raamatukogu võib kasutada usaldusväärse soovitusel põhjal, käsi kokku pääsevad kõik. Publikule on kasutamiseks alfabeetiline ja märksõnade järgi koostatud reaalkataloog sedelitel.

7.

Kuningl. Teaduste Akadeemia (Kungl. Vetenskapsakademien) haarab oma tegevusega ainult loodusteaduse, keemia, astronoomia ja matemaatika ja asub umbes 10 km kesklinnast põhjapool ilusas män-

LIIKMETELE.

ERÜhingu juhatus palub kõiki liikmeid, kel tasumata liikmemaks 1939. a. ja eelmiste aastate eest, õiendada see hiljemalt 1. veebr. 1940. a. Liikmemaks 1940. a. on kr. 1.50. Liikmeile saadetakse liikmemaksu arvel tasuta ühingu häälekandja ajakiri „Raamatukogu“. Kaastööd ajakirjale palub toimetus saata hiljemalt 1. märtsiks s. a. Samaks tähtpäevaks palutakse õiendada ka 1940. a. liikmemaks, sest ainult neile liikmeile, kes tasunud liikmemaksu, saame välja saata ajakirja „Raamatukogu“.

nimetsas, moodustades oma hoonete komplektiga (nende hulgas mitmekülgne loodusteaduste muuseum) ja botaanika-aiaga terve „teaduste linna“. Akadeemia peahoones asub ka raamatukogu, mille ladu moodustab tornikujulise tiibhoone. Hoonel on sissekäigu ees graniidist joonia sammastik.

Kuna hoone vastav osa on ehitatud otse raamatukogu jaoks, on ta kõigiti ajakohane ja ruumid meeldivad. Lugemissaal, mis klaasustega eraldatud laenutamisruumist, ja kaks uurimistuba sisaldavad kokku 37 töökohta üksiklaudadel nägusate talupoja-rokokoo stiilis tugitoolidega. Akende vahel ja seinte ääres on ajakirjad all, käsikogu raamatud ülal. Kohapeal kasutatakse viimasel ajal aastas umb. 3800 köidet, välja laenutatakse üle 6000. Teistele asutistele on 1937. a. laenutatud 3518 köidet, nende hulgas Tartu ülikoolile 3. Raamatukogu saadab välja aastas akadeemia publikatsioone 1400 asutisele, organisatsioonile ja eraisikule ning saab vastu 2100 perioodilist väljannet.

Raamatute ladu, mis sisaldab 165.000 köidet, 270.000 brošüüri, 5000 kaarti ja 3600 käsikirja, on suurim sellelaadiline erikogu Rootsis ja on paigutatud laotorni seitsmele korrale kõrgusega à 2,5 m. Ülemine kord on pühendatud P. J. Bergiuse († 1790) kogule 16.—18. sajandi teostega, mis säilitatakse annetaja poolt korraldatud kujul. Riiulid on rauast postidel puust pindadega, milledele on raamatud paigutatud erialade ja tähestiku järgi. Riiulite vahed on 1 m.

Kasutajale on alfabeetiline kataloog ja ajakirjade nimestik teraskassettides, süstemaatilise kataloogi koostamisega on algust tehtud. Kasutajale on võimaldatud juurdepääs laoruumi.

Peale vaadeldud raamatukogude on Stokholmis veel terve rida erialalisi teaduslikke kogusid, nagu ülikooli, tehnika ülik., Karolinska Institutet'i (arstiteadusl.) jne. Kuna nad erilist huvi ei paku ehituse, sisustuse ega korralduse seisukohast, siis jäävad nad käesolevast vaatlusest välja. (Järgneb.)

Meeldetuletustest, sundnõudmistest ja viivitusmaksudest.

Meeldetuletuste ja viivitusmaksudega tuleb raamatukoguhoidjal sageli tegelda, kui ta korralikult kinni peab raamatukogu kasutamise määrustes ettenähtud lugemise tähtajast. Olgu lugemise tähtaeg nii pikk kui tahes, ikka leidub laenajaid, kes ühel või teisel põhjusel hoiavad raamatuid määratud tähtajast kauem käes. Neile tuleb saata Avalike raamatukogude seaduse põhjal meeldetuletus. Jääb kaks meeldetuletust tagajärjeta, on avaliku raamatukogu ülalpi-

dajal õigus administratiiv-korras nõuda tagasitoomata raamatu hinna tasumist kahekordses suuruses (Avalike raamatukogude seadus § 19).

Kunas ja kuidas meeldetuletusi saata, selle kui üksikasja jätavad lahtiseks Avalike raamatukogu seadus ja ka Haridusministeeriumi määrus avalikele raamatukogudele, kuigi viimane toob juba üksikasjalisemaid juhatusi raamatukogudele. Järelikult tuleb avalike raamatukogude ülalpidajail ja raamatukoguhoidjail seda asja ise korraldada oma parema äranägemise ja arusaamise järgi. Sellejuures tekib tihti terve rida üksikuid küsimusi, millede lahendamine nõuab kaalumist ja kindlaksmääramist, et nende otsustamine ei oleneks tujust ega üksiku isiku arvamisest.

Kõigepealt tuleb kindlaks määrata, millal saata meeldetuletus laenajale, kes ei ole tähtajaks tagasi toonud raamatuid. On raamatukogusid, kus meeldetuletus saadetakse laenajale kohe teisel-kolmandal päeval peale tähtpäeva möödumist. Kuid rõhuvamas enamuses raamatukogudest läheb esimene meeldetuletus alles teatud aeg pärast tähtaja möödumist — harilikult nädal või paar pärast seda. On aga raamatukogusid, kus meeldetuletuste saamises ei ole mingit kindlat korda. Toimitakse nii, kuidas kunagi kohaseks ja tarvilikuks peetakse.

Liiga kiire meeldetuletuste saatmine ei ole otstarbekohane. Leidub laenajaid, kes mõnesuguse takistuse tõttu ei saanud raamatuid tähtpäeval ära tuua ja seda teevad esimesel võimalusel. Mõni laenaja ei ole suutnud raamatut tähtpäevaks läbi lugeda ja hoiab seda veel mõne päeva käes, kuigi teab, et tähtaeg on möödunud ja tal tuleb tasuda viivitusmaksu. Kui nüüd saata meeldetuletus kohe peale tähtpäeva möödumist, siis läheb see ka neile laenajaile, kes ise ilma meeldetuletuseta oleksid raamatud tagasi toonud. Seega annab meeldetuletuste saatmine kohe peale tähtpäeva möödumist rohkem tööd kui nende hilisemal saatmisel. Kuid teisest küljest oleks jälle liiga hilja saata meeldetuletus alles kuu või paar pärast tähtaega. Linnades, kus raamatukogud tihedamini avatud, võiks esimene meeldetuletus minna hiljemalt nädal peale tähtaja täitumist. Maal peaks aeg olema pikem. Siin võiks esimene meeldetuletus minna kahe nädala pärast. Kauemaks esimese meeldetuletuse saatmist jätta ei ole kohane, eriti linnades, kus laenajad kaunis kiiresti elu-

kohti vahetavad. Jääb meeldetuletuste saatmine liiga hiljaks, siis on tihti väga raske laenajat kätte leida. Ka laenaja enese seisukohast on tähtis, et esimene meeldetuletus ei tuleks liiga hilja, sest mida hiljemaks raamatu tagastamine jääb, seda suuremaks kasvab viivitusmaks, kuna seda arvestatakse harilikult üle tähtaja lastud aja järele.

Esimene meeldetuletus olgu viisakalt ja aupaklikult sõnastatud. Temas tuleb laenaja tähelepanu juhtida sellele, et laenatud raamatu lugemisaeg on möödunud ja et raamatu viivitamata tagastamine on kasulik laenajale enesele, sest üle tähtaja käeshoitud raamatult võetakse viivitusmaksu vastavalt möödalastud ajale. Esimese meeldetuletuse tekst võiks olla järgmine:

.....
raamatukogu

..... 194..... a.

Lp. laenaja.

Käesolevaga lubage juhtida Teie tähelepanu sellele, et on juba möödunud raamatukogust laenatud raamatu lugemise tähtaeg. Viivitamata raamatu tagasitoomine seisab Teie oma huvides.

Raamatukogu juhataja.

Kui saadetud meeldetuletus ei anna tulemusi, tuleb saata teine. Tavaliselt saadetakse teine meeldetuletus nädal või kaks pärast esimest. Linnades võiks teine meeldetuletus minna nädal või paar pärast esimest, maal aga kahe nädala pärast. Üle kahe nädala ei ole mõtet teise meeldetuletusega viivitada. Sellest ajast peaks jätkuma laenajal, et lahendada vahekord raamatukoguga. Teine meeldetuletus võib toonilt olla nõudlikum. Peale selle tuleb selles laenaja tähelepanu juhtida neile tagajärgedele, mis siis tulevad, kui ta ei too tagasi määratud tähtajaks raamatut ega tasu viivitusmaksu. Teise meeldetuletuse võiks sõnastada järgmiselt:

.....
raamatukogu

..... 194..... a.

Lp. laenaja.

Saadetud meeldetuletusele vaatamata ei ole Teie tagasi toonud raamatukogust laenatud raamatut

.....

Kui Teie selle teistkordse meeldetuletuse järele päeva jooksul, arvates väljasaate kuupäevast, ei too tagasi raamatut ega tasu viivitusmaksu, siis olen sunnitud raamatukogu tarvitamise määruste § põhjal asuma raamatu hinna ja viivitusmaksu sissenõudmisele administratiiv-korras, kusjuures Teil tuleb tasuda lisamaksu kuni krooni.

Raamatukogu juhataja.

Ei anna ka teine meeldetuletus tagajärgi, tuleb asuda raamatuhinna, viivitus- ja meeldetuletusmaksude sissenõudmisele administratiiv-korras. Muidugi ei asuta sissenõudmisele kohe teise meeldetuletuse lähetamise järele, vaid antakse laenajale aega kas nädal, kaks või koguni kolm asja lahendamiseks. Üle kolme nädala ei tuleks aega anda oma kohuste täitmiseks. Sellest ajast peaks jätkuma, et neid õiendada.

Sissenõudmist algatab raamatukogujuhataja, kes pöörub sellekohase esildusega raamatukogu ülalpidaja omavalitsuse poole, et see käigu annaks nõudmisele ja saadaks täitmiseks maksunõudjale. Sellekohase esildusega omavalitsuse poole pöördumise õigus ei ole mitte ainult omavalitsuse-, vaid ka eraraamatukogudel, kui nad täidavad avalike raamatukogude ülesandeid. Mõnes omavalitsuses kirjutab raamatukoguhoidja juba administratiiv-korras sissenõudmise kirja valmis ja saadab selle siis, kui ülemuselt allkiri saadud, maksunõudjale täitmiseks. Sel puhul võiks kiri olla järgmine:

.....
raamatukogu
..... „.....“ 19..... a.
..... Maksunõude jaoskonnale.
..... raamatukogu laenaja
..... kes elab, jättis määratud tähtajaks tagasi toomata laenatud raamatu

Temale on saadetud kaks meeldetuletust, kuid sellele vaatamata on raamat seni tagasi toomata ja tasumata viivitusmaks raamatu üle tähtaja käeshoidmise eest ja meeldetuletuste raha. Sellepärast otsustasin „Avalike raamatukogude seaduse“ („Riigi Teataja“ nr. 77/78 —

1924) § 19. põhjal temalt sisse nõuda administratiiv-korras:

raamat või raamatu hind kr. s.
meeldetuletuste raha „ „
viivitusmaksu alates
kuni maksmise päevani, arvates
5 senti iga viivitatud päeva pealt,
kuid kogusummas mitte üle kolme
(3) krooni iga raamatu pealt ... „ „

Kokku kr. s.

Palun Teie korraldust selle võla sissenõudmiseks.
Raha palun peale sissenõudmist maksta
..... raamatukogu arvele.
.....

Loomulikult peab raamatukogu kasutamise määrustes ette nähtud olema meeldetuletuste saatmise ja administratiiv-korras sissenõudmise viis, et ei tekiks arusaamatusi ja vaidlusi selle kohta, kas saadeti meeldetuletus liiga hilja või asuti administratiiv-korras sissenõudmisele jälle väga vara. Laenajaks registreerimisel tuleb raamatukogu kasutamise määruised laenajale kas kätte anda, kui nad on trükitud, või laenajat tutvustada nendega, et ta teaks, millised on tema kohustused raamatukogu vastu. Määruses olgu märgitud viivitusmaksu suurus, mis laenajalt võetakse. Määrustes peab veel märgitud olema, et laenaja kanda jäävad meeldetuletuse kulud (postimaksud). Vastasel korral võib laenaja sissenõudmise puhul nende vastu vaielda.

Viivitusmaksu võetakse meil tagasitoomata raamatutelt kas päevade või nädalate viisi. Viivitusmaksu võtmine päevade järgi on levinud peamiselt neis linnades, kus raamatukogud iga päev avatud. Harilikult kõigub maksumäär 1—5 sendini raamatult ööpäevas. Maal võetakse viivitusmaksu peamiselt nädalate viisi, sest kogu on harilikult kord nädalas avatud. Maksumäär kõigub tavaliselt 2—10 sendini nädalas raamatult. Liiga kõrgeid viivitusmaksu norme ei ole soovitatav määrata, eriti maal, kus laenajad raamatukogust kaugel elavad ja ilmastiku või mõnel muul põhjusel takistatud võivad olla raamatukogusse tulemast.

Peale selle peab määrustes ette nähtud olema ülemmäär, milleni viivitusmaks tõuseb. Vastasel korral võiks viivitusmaksu summa õige suureks paisuda. Mõnel pool on ülemmääraks võetud raamatu hind. See ei ole otstarbekohane. Siis oleks viivitusmaksu ülemmäär kõikuv. Ülemmäära kindlakstegemiseks peab alati raamatu hinda otsima kas põhimestikust või raamatust. Viimasel juhul tuleb igasse raamatusse kirjutada tema hind, mis jälle korraldustööd suurendab. Sellepärast on parem määrata kõigi raamatute kohta ühesugune viivitusmaksu ülemmäär. Siis on laenajatega vähem seletamist, et mikspärast tema maksis vähem viivitusmaksu kui mina. Viivitusmaksu ülemmääraks võiks olla 1—3 krooni. Maal sobiks 1—2 krooni, linnades 2—3 krooni. Üle selle ei ole põhjust ega vajadust määrata.

Viivitusmaks on tingimata tarvilik. Vastasel korral hoiab mõni laenaja rahulikult raamatuid kuude kaupa käes ega kõssagi ühelegi meeldetuletusele. Ei ole tähtis ainult see, et viivitusmaks on määrustesse võetud, vaid et seda ka kindlasti võetakse, kui laenaja tähtajaks raamatuid ära ei too. Kui laenaja raamatuid kauem käes hoiab, kui talle lubatud, siis võtab ta sellega teistelt laenajailt võimaluse seda raamatut kasutada. Ta eksib mitte ainult enesele võetud kohustuste vastu, vaid ta rikub ka teiste õigusi ja sellelt seisukohalt asjale vaadates ei saa säärast laenajat karistamata jätta. Peame ka meeles pidama, et laenajate korralikkusele kasvatamisel ei puudu karistusel oma tähtsus.

A.Sibul.

Üleriigiline raamatukoguhoidjate kongress Tallinnas 23. ja 24. sept. 1939. a.

Sirvides ajakirja „Raamatukogu“ 1923. a. alates ilmunud aastakäike ja protokolliraamatuid ilmneb, et käesoleval aastal peetud raamatukoguhoidjate kongress on arvult kolmas, kusjuures esimene sellesarnane kokkutulemine toimus 1923. a., millal asutati Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing ja hakati väljaandma ajakirja „Raamatukogu“ ühingu häälekandjana, teine aga toimus 29. dets. 1929 Tallinnas. Vahepeal on peetud veel kolm raamatukoguhoidjate päeva: 25. veebr. 1931, 14. veebr. 1932 ja 28. veebr. 1937 ühenduses

ühingu peakoosolekutega. Revideerides esimesel kongressil ja päevadel vastuvõetud resolutsioone näeme, et mõndagi oleme saavutanud, kuid on siiski veel lahtisi küsimusi, mis on korduvalt seisnud päevakorras ja jäävad sinna püsima veelgi. Ja just selliste lahtiste küsimuste kiiremaks lahendamiseks oligi vajalik käesoleva kongressi kokkukutsumine. Kongress peeti „Estonia“ Rohelises saalis umbkaudu 180 osavõtjaga kogu maalt. Kongressi päevakord oli koostatud järgmiselt:

Laupäeval, 23. septembril.

Kogunemine ja registreerimine.

Kongressi avamine ja rakendamine. Haridusministri sõnavõtt.

A. Leinjärv. Avalike raamatukogude päevaküsimusi.

Lõunavaheaeg, millal toimusid ekskursioonid „Päevalehe“ trüükikotta, Riigi- ja Linnaraamatukogusse, Linnaarhiivi jne.

A. Sibul. Keskraamatukogude võrk.

Läbirääkimised referaatide kohta.

Õhtul toimus kongressist osavõtjate ühine õhtusöök „Estonia“ Rohelises saalis.

Pühapäeval, 24. septembril.

A. Jõulmaa. Kuidas muuta raamatukogud maa kultuuri keskuseks.

E. Oja. Seltskondliku isetegevuse osa raamatukogunduses.

H. Mugasto. Raamatuvaliku küsimusi lugeja seisukohalt.

Läbirääkimisi.

Kongressi avas pärast haridusministri kolonel A. Jaaksoni saabumist k. 11 hommikul ühingu esimees A. Sibul. Kongressist võttis osa ühtlasi HM'i Noorsoo ja Vabahariduse osakonna direktor hr. Vellerind, nõunik A. Leinjärv ja peasekretär A. Kurvits, samuti koolinõunikud üle terve maa. Kongressi juhatajaiks valiti: R. Antik, A. Leinjärv ja A. Sibul, sekretariaati: M. Jürma, E. Oja, J. Räni, E. Tasa. Haridusministri hoogus sõnavõtt kooli, ühiskonna ja raamatukogu kooskõlast ning raamatukoguhoidja mitmekülgseist ülesandest kutsus esile elavaid kiiduavaldusi kongressi kuulajaskonnas.

Haridusministri kõnele järgnes tervitus Suomen Kirjastoseura esindajalt Viiburi Talikkala haruraamatukogu hoidjalt pr. Ines Vuoristo'lt. Koos proua Vuoristoga võtsid kongressist osa veel kaks soomlannat, preili Aino Kaasinen Viiburi Keskraamatukogust ja proua Aino Lahtinen Kouvola linnaraamatukogust. Pr. I. Vuoristo sõnavõttust ilmses, et erakordsete aegade tõttu on Soomest-tulnute jõuk õige väike, kuid ka kõigi teiste Soome raamatukoguhoidjate mõtteid ja südamed viibivat eestlaste keskel, kellest nad mõndagi on kohanud oma Viiburi kongressil. Pr. Vuoristo tõi tervitusi Suomen Kirjastoseura esimehelt mag. A. Kemiläiselt ja kogu Soome raamatukoguväelt tervitusi, mis olid määratud tungima sugulasrahva hinge, hõimu hingé. Vastutervituse esitas kongressi nimel soome kolleegidele kongressi juhataja R. Antik. Veel tervitas kongressi Tallinna Linna Koolivalitsuse nimel koolide peainspektor A. Kuks, kes sõnas,

et raamatukoguhoidjate nii vähetasuva töö tasuks olgu teadmine, et nende töö on ideeline ja kõrgeväärtuslik kogu rahva heaoluks ja kultuuri edasiviimiseks.

Järgmisena refereeris HMPi nõunik A. Leinjärv teemal „Avalike raamatukogude päevaküsimusi“. See esimene põhjalikem uurimus meie av. raamatukogude seisukorra kohta käesoleval ajal ja minevikus on avaldatud „Varamus“ nr. 9, 1939. a., millele juhime raamatukoguhoidjate tähelepanu.

Tallinna Keskraamatukogu juhataja A. Sibula referaat ilmub järgmises „Raamatukogu“ numbris.

Mõlemale referaadile järgnesid elavad läbirääkimised, milledes rõhutati keskraamatukogude asutamise vajadust, kataloogikaartide trükkimise tarvilikkust, aegunud ja kulunud raamatute kustutamise küsimust, kogude koostise sisulise tõstmise vajadust raamatukogude toetussummade tõstmise vajalikkust, noorteraamatukogude organiseerimise küsimusi, ilukirjanduse kui ka populaarteadusliku kirjanduse osatähtsust raamatukogude kasutajaskonnas jne.

24. septembril algas kongress kell 9.30 A. Jõulmaa referaadiga „Kuidas muuta raamatukogud maa kultuuri keskuseks“. Kongressi juhatas kogu päeva A. Leinjärv. A. Jõulmaa ei püstitanud uusi sihte, vaid tahtis näidata, mida võib ja peab raamatukogu tegema kultuurivarade kätte võitmisel ja kaitsmisel. Kõneleja arvates toimuvad laenutus meie raamatukogudes liiga mehaaniliselt ega tegeleta küllalt lugeja psühholoogia ega pedagoogikaga. Raamatukogude tegevuse intensiivistamiseks tuleks asutada õpiringe ja korraldada raamatukogupäevi, referaatõhtuid ja pidusid. Tuleks organiseerida noori raamatukogude ümber ning soetada vastavalt ümbrusele ka vastavat kirjandust. Tuleks teha raamatukogudes rohkem propagandat ning tõsta välja ka vanema kirjanikpõlve teoseid järeelärkamisajast.

Haridusliidu konsulendi E. Oja referaat „Seltskondliku isetegevuse osa raamatukogunduses“ käsitas hariduslike seltside osatähtsust raamatukogunduses, kuna nende organisatsioonide kultuuritöö on andnud üsna tunnustamisväärseid tulemusi. Meie seltskonnal ei ole puudunud hääd tahet selleks, et viia vabatahtlikult edasi kultuuri Eestis. See hea tahe ning püüdlus tuleks aga õigesti suunata ka raamatukogudes, et võiksime rääkida ka raamatukogunduse uuendusest, nagu kõneleme kooliuuendusest, ja juba kauemat aega. Tuleks kõik selleks teha, et tõsta maal lugejate arvu. Tuleks tõsta organisatsioones üles probleeme, tekitada elevust nende ümber mõtetevahetuse näol ja siis juhtida lugeja vastavate allikate juurde raamatukogus. Koguhoidja ülesanne on tõsta rahva kirjanduslikku maitset, suurendada tema teadmiste hulka, aidates seega kaasa ümbruse üldise vaimse taseme tõstmiseks. Ühtlasi peaks koguhoidja hoolitsema selle eest, et tõuseks raamatute lugemise intensiivsus ja sagedus.

H. Mugasto-Johani referaat „Raamatu valiku küsimusi lugeja seisukohalt on avaldatud käesolevas „Raamatukogu“ numbris lk. 65—78.

Teise päeva referaatidele järgnenud läbirääkimised puudutasid raamatukogu ruume ja sisustust, mis vajaksid standardiseerimist,

kutsealadesse puutuva kirjanduse puudulikkust, raamatukoguhoidjate tervisliku seisukorra revideerimist, toetussummade vähesust, tõlkekirjanduses esinevate nimede eestistamise vajalikkust, vabaharidustöö tähtsust raamatukogunduses ning noorsookirjanduse valikut.

Järgmiseks andis juhataja sõna soomlaste esindajaile, kusjuures pr. Aino Lahtinen Kouvolast andis edasi soomlaste südamest-tuleva tänu külalislahkuse ja vastuvõtu eest, mis neile oli osutatud. Kõneleja mainis, et täpselt samad küsimused huvitavad ka Soome raamatukoguhoidjaid. Ka Soomes on päevakorral keskraamatukogude loomise, lugemishuvide laiendamise ja rahvahariduse taseme tõstmise küsimused. Eesti raamatukoguhoidjate siht on suunatud ettepoole, s. o. tõsta rahvahariduse taset, samuti on ka Soomes. Kogemused ja muljed kongressist kui ka Eestist olevat soomlastel kaunid ja head.

Kongressi töö otsustatakse võtta kokku järgmisteks sooviavaldusteks raamatukogude edaspidise töö suunamisel:

1. Kongress tunnustab, et av. raamatukogude seaduse vastavat paragrahvi tuleb muuta ses mõttes, et omavalitsused on kohustatud av. raamatukogudele andma kirjanduse soetamiseks senise 2 senti asemel vähemalt 5 senti. — J. Lindvere.

2. Kongress peab soovitavaks, et võetaks kaalumisele ja lahendamisele av.-raamatukogude sisustuse, eeskätt paigutusabinõude, nagu kapp, riul jne., ratsionaliseerimise küsimused. — J. Lindvere.

3. Et vastu tulla lugejate nõudmistele ja mõju avaldada lugemismaitse arendamisele tuleb raamatukoguhoidjal tunda iga raamatu sisu. Selles mõttes on hädatarvilik, et „soovitatud raamatute nimestikus“ hakataks avaldama ka retsensioone raamatute kohta. — H. Johani.

4. Arvesse võttes meie maa av. raamatukogude koostise vähesust, mis ei suuda rahuldada nõudlikumat lugejaskonda kirjanduse valiku suhtes, tuleb asuda maakondlike keskraamatukogude võrgu loomisele. — A. Sibul.

Lõppsõnas esitas A. Sibul arvilise ülevaate kongressist osavõtjate kohta maakondade järgi. Selgus, et enim osavõtjaid oli Tallinnast, nimelt: 41, Tartust 8, Harjumaalt 31, Virumaalt 22, Järvamaalt 17, Tartumaalt 12, Pärnumaalt 10, Võrumaalt 8, Valgamaalt 7, Viljandimaalt 6, Saaremaalt 5 ja Petserimaalt 2. Kõneleja avaldas ühtlasi tänu kõigile kongressi korraldajaile ja referentidele, eriti aga HM-i esindajaile hradele Vellerindile ja Leinjärvele, kel suuri teeneid kongressi kokkukutsumisel ja õnnestumisel. Ühtlasi esitas ta raamatukoguhoidjaile palve rakendada töösse senisest suurema innuga.

Saadeti tervitustelegrammid vabariigi presidendile ja peaministritele ning kongress lõppes võimsate riigihümni helidega.

Mall Jürma.

Vanu eksliibriseid Eestis.

J. Genss.

Raamatumärkide kogujate seas kuuleme sageli nimetust „Balti-eksliibris“, ja selle nime all arvestatakse kõiki eksliibriseid, mis kuni iseseisvuse ajajärguni on olnud tarvitusel raamatukogude omanike, eriti rohkesti aga sakslaste seas. Nimetus „Balti“ on aga palju laiem ja ei piirdu ainult Eesti Vabariigi piiridega, millepärast oleks õigem kaotada nimetus „Balti-eksliibris“. Meid Eestis peaksid õieti huvitama ainult need raamatumärgid, mida võiks iseloomustada kui eesti-algupäraseid. Selle aluseks võiks olla kunstniku kui ka raamatukogu omaniku päritolu Eesti piirides, samuti raamatukogu asukoht. Ühes omanikuga võis ka raamatukogu ajutiselt asuda Eestis, olles varustatud oma raamatumärgiga, ka niisugused r.-m. peaksid kuuluma eesti r.-m. hulka, nagu näit., Tartu Ülikooli professorite Šalland'i, Stender-Peterson'i jt. omad. Kui nüüd edaspidi eksliibrise kogumine piirduks ainult Eesti riigi piiridega, oleks nende uurimine ja kogumine suuresti kergendatud.

Enne kui asuda vanade r.-märkide iseloomustamisele, tuleks defineerida ka raamatumärkide tüüp ja selgitada mõne sõnaga üks teatud küsimus. Ei saa nõustuda hra Peets'iga, kes oma raamatus „Mõnda eksliibriseist“ ütleb, et ükski raamatusõber ei kirjuta oma nime raamatu tiitellehele, ei löö sinna pitsatit“ jne. ning ütleb edasi: „Kõik meie raamatuharrastajad, kes kogunud vanemaid eestikeelseid trükiseid, peavad üksmeelselt kurtma, et enamjaolt on kõik trükiste tiitellehed varustatud nende kunagiste omanikkude nimedega, mis tiitlit „raske pärandusena“ koormavad ning trükiste väärtust vähendavad...“ See pole nii. Suur raamatusõber Ernst Jürgenson-Vaksel, kes omas kaks raamatumärki, märkis peale selle alati tiitellehele ka oma nime. Seda tegi samuti hiljuti surnud adv. M. Edelhaus, kes omas 5000-kõitelise raamatukogu. Nad tegid seda osalt sellepärast, et raskendada raamatute vargust. Minu arvamise järgi teeb raamatuomaniku pealkiri raamatu huvitavamaks. Vanadel trükidel on kerge kindlaks teha raamatu päritolu teatud raamatukogust, võib üles märkida raamatu liikumise teid, raamatute kogumist vanal ajal j. n. e. Seepärast mina isiklikult mitte ainult meelsasti ei kogu tiitellehti raamatu endise omaniku nimega, vaid märgin raamatu kirjeldamisel üles suurema osa pealkirjast ja ka pühenduse, mis leidub tiitellehel. Niisugused pealkirjad omavad väärtuse kui autogrammid. Nii leidub, näit., minu kogus vanima vene raamatuharrastaja ja bibliograafi Backmeisteri kirjutatud r.-m.

R.-m. kogujad peaksid enam tähelepanu juhtima ka nn. „templimärkide“ kogumisele. Niisuguse templimärgi väärtus ei olene tema kunstilisest vormist, mis on tihtipeale täis hilgust, eriti gravüüriilistes töödes, mis sageli telliti ainult vahetamiseks teistega, vaid oleneb ainult niisugustest ühendatud raamatutest või kogudest, mis kannavad raamatuomaniku märki. Seepärast on omanike templite jäljendite kogumine samuti väärtuslik, seda enam, et nende templite järgi võib kindlaks teha ka raamatukogu kasvu. Nii võiks näit.

enam kui sajaastastest Tartu ülikooli raamatukogu templist palju jutustada.

Pitsatilised r.-m. rauast on päritoluga vanemast ajast; nii templimärk „Gymnasium zu Dorpat“; ümmargune „Biblioth. Academ. Dorpat“; „Karl Eduard von Liphart“, „Ehstländ. Prediger Bibliothek“ jne. ja kummist, näit.: „Exlibris P. bar. Ostensaken Nr.“; „Minervae et Apolloni 1843“, „Jegor Siver 1838“ või kummist monogramm „WT“ krahvikrooniga ning sullepea pealkirjaga „Ex libris domini W. Tiesenhausen“.

Samuti igapäevane on ka puhttrükitehniline eksliibris. Ta võib olla lihtne ladu, näiteks „Bibl. Bergm. Nr.“, mis aga peaks olema igale kogujale desiderata, sest Bergman kinkis oma suure piiblite kogu Ülikooli raamatukogule. Sama iseloomu kannavad ka „von La Trobe-Pajusby“. On olemas üksikud raamatumärgid, kus on katsetatud muuta neid kunstipärasemaks, kas tähed on originaalsed, näit.: „Bibliothèque de Charles de Stryk Section... Nr...“, või nad on ornamentidega kaunistatud, nagu „von Stryk-Wagenkull“ või C. C. Hauboldi oma. Mida vanem on eksliibris, seda huvitavam ja paremini on ta valmistatud, näit. vinjettidega ilustatud „Ex Bibliotheca I. D. Poelchau“ või graveeritud „De la Bibliothèque de C. F. de Staal. Seigneur de Jerwakant“.

Suurim arv vanade ekslibriste hulgast on heraldilised. Nad jagunevad kolme liiki ja nimelt sellisteks, mis kannavad ainult suguvõsavappi, vappi mõisanimetusega või vappi perekonna nimega, kui raamatukogu oli perekonna omandus ja seda oli kogutud aastasadade jooksul, sagedasti ka eesnimega, kui iga ajutine omanik valmistas endale omanimelise raamatumärgi sugukonnavapiga.

Minu kogus on rida r.-m., mis kujutavad ainult vappi. Sageli leiame ekslibriste asemel sama vappi trükituna kaanele, s. o. niinimetatud superekliibris. Nii oli näit., Raadimõisa raamatukogul peale ülalmainitud pitsati ka r.-m. sugukonna värvilise vapiga ja pealeselle leidis sama vapp raamatu kaanel. Elistvere raamatukogus oli kaanel Stackelbergi sugukonnavapp (superekliibris) ja peale selle sissekleebitud eksliibris Ungern-Sternberg'i vapiga, sest viimane omandas mõisa koos raamatutega, abielludes krahvinna Stackelbergiga. Ainult vapiga varustatud on ka Krusenstierni, v. Stryki, Nolckeni jt. raamatud. Vappe ühes mõisanimetusega leidub samuti rohkesti. Nii leidub näit. Ungern-Sternbergi teise mõisa raamatuis r.-m. „Zur Dago-Grossenhoff'schen Bibliothek gehörig“, niisama „Biblioth. in Ropkoy“, Rathshof, Wagenküll jne. Selles liigis kõige vanemaks r.-m. peab lugema „Bibliotheca Revaliensis Restaurata. Anno M. DC. LX.“, reprodutseeritud raamatus „Mõnda eksliibristest“. Kõige rohkem esinebki raamatuil sugukonnavapp raamatukogude omaniku perekonnanimega. Tuntumaid on „Ex Bibliotheca Car. Morgenstern“, kelle raamatukogu oli aluseks Tartu Ülikooli raamatukogule. Nime-tame veel „Ex Libris Gr. P. v. Benckendorff-Virtute et Labore“; „Ex Apparatu Librario Caroli Gustavi de Samson“; „Bibliothèque de mr. O. a'Essen“ ja „Ex libris bibliothecae Caroli Magni Lilienfeldensis“.

Hilisemal ajal leidub raamatumärkide seas juba rohkesti kunsti-päraseid märke, kus omanik tellides r.-m. ei esitanud kunstnikule mingisuguseid nõudeid. Sageli puuduvad ka mõisnike r.-m.-es vapid, kus aga r.-m. on muutunud väärtuslikuks gravüüriks. Kunstnike seas, kes valmistasid ekliibriseid, leiame nimesid, nagu Gebhardt, Moritz V. Grunewald, Hoepfener jt.

Peale vanade r.-m. kogumist on tähtis ka kindlaks teha, kuidas on tekkinud era- kui ka rahvaraamatukogud, mis meil on olnud ja missugused on enamjaolt juba likvideeritud.

Tähtis on, et r.-m. kogujad seaksid sisse kartoteegi, kus peale muu märgitaks ka andmed r.-m. raamatukogu iseloomu, raamatute arvu, asukoha ja ajaloo kohta.

Raamatusõprade Ühingu lähemaks ülesandeks peaks olema r.-m. kogujate sektsiooni asutamine, r.-m. kohta käiva olemasoleva kirjanduse läbivaatamine ning seal mainitud Eesti raamatumärkide kindlaks tegemine. Samuti tuleks kindlaks teha puht-heraldiliste r.-m. omanike nimed, mõisate omanikud ja raamatukogude asukoht.

Usutledes antikvaare, kes ostsid kokku palju mõisates ja linnas asuvaid raamatukogusid, tuleks püüda küsimuste varal kindlaks teha raamatukogude üksikasju ja iseloomu.

Kaasa tuleks tõmmata selle töö läbiviimiseks raamatuharrastajate seltse, raamatukogude juhatajaid ja üksikuid raamatuharrastajaid. Erilist tähelepanu tuleks juhtida pitsat-märkide kogumisele, mis on veel tarvitusel, ja ka äratrükkide kogumisele enam mitte tarvitusel olevatest templitest.

Tartu ülikooli raamatukogu asutamine 1800—1802.

E. Vigel.

Kui Tartu Ülikooli kuraatorite kolleegium või kuratoorium suurendatud koosseisus tuli 10. juulil 1800. a. Tartus kokku, siis võttis ta juba esimeste istungite päevakorda küsimused, mis olid seotud raamatukogu asutamisega, sest ta liikmed said väga hästi aru, et selle ellukutsumisega ei tohi viivitada, kuna ülikooli normaalse funktsioneerimise ainulikuks eeltingimuseks on korralik raamatukogu. Raamatukogu asutamise eeltöödega tuli rutata seda enam, et oli ette näha suuri raskusi õppetööks vajaliku kirjanduse hankimisel, sest ukaasiga 18. apr. 1800.a. oli üldse keelatud kirjandustoodete sissevedu Venemaale, kohalikule raamatukaubandusele aga ei saadud panna kuigi suuri lootusi.

Baltimaade raamatukaubandus, mis paremailgi aegadel maal valitsevate sotsiaalsete olude, kõrgema õppeasutise puudumise ja raamatute kalliduse tõttu oli visa edenema, oli tsensuuri sisseseadmisega kuratooriumi tegevuse algusmomendiks sattunud haletsusväärsesse

olukorda. Tänu tsensuuri survele, tsensorite omavolile ja kartusele vastutuse eest ja sellest kartusest tingitud aeglusele raamatute tsenseerimisel oli juba 18. aprilli ukaasi avaldamiseni peaaegu täiesti lakanud raamatute juurdevool raamatukauplustesse. Nii oli omaegne Vene- ja Põhjamaade silmapaistvam raamatukaupleja ja kirjastaja Joh. Fr. Hartknoch, kelle äri kõrvutati parimate Saksamaa omadega, 1797. a. sunnitud otsima Peterburi tsensuurinõukogult kaitset Riia tsensuuri vastu. Hartknoch kirjutas tsensuurinõukogule, et navigatsiooni algusest kuni juuni lõpuni ta nimele saabunud 34 raamatupallist ja -kastist üle 25.000 rbl. väärtuses olevat tsensuur avanud 12. septembrini vaid 6 palli, milledest ta olevat kätte saanud 3 palli teadusliku sisuga raamatuid, kuna 3 palli olevat tsenseerimisel, 28 palli aga lebavat tolliametis, ning palus suuremate kahjumite vältimiseks oma ärile kiirendada Riia tsensuuri asjaaamist¹⁾. Nagu seda võis oodatagi, polnud ta taotlusel soovitud tulemusi. Hartknoch'i raamatulao tõelisest seisust 1798. a. annab mõnesuguse ettekujutuse Joh. G. Rhode' märged ta teoses *Reisen durch einen Theil Russlands u. Deutschlands in d. Jahren 1797. u. 1798*: „küllastasin tuntuud Hartknoch'i raamatukauplust, mis sisaldab tohutu hulga makulatuuri“. On võimalik, et Rhode, kellel lühikese aja jooksul polnud võimalik üksikasjaliselt tutvuda Hartknoch'i kauplusega, liialdab, kuid arvestades tolleaegseid vene olusid, võib arvata, et ta polnud siiski tõest kaugel.

Ka P. G. Bornwasser'i, teise silmapaistvama balti raamatukaupleja seisukord Tallinnas polnud parem Hartknoch'i omast. Kirjeldades Königsbergi raamatukaubanduse seisukorda lausub eelmainitud Rhode, et „[Seda] kahjundavad tõsiselt Venemaal kehtivad karmid tsensuuriseadused. Hartung üksi müüitas Tallinnas aastas üle mitme tuhande taalri väärtuses raamatuid.“ Ja J. Chr. Petri, kes muidu üsna kiitvalt räägib Bornwasser'i ärist, kaebab 1801. a. raskuste üle, milledega on seotud raamatute hankimine Eestimaal, kuna raamatukauplustes olevat saada vaid viletsaid romaane, näidendeid²⁾, luuletuskogusid, kooliraamatuid ja vaimulikku kirjandust³⁾. Kui Riia ja Tallinna raamatukauplejad polnud võimelised varustama ülikooli vajaliku kirjandusega, siis ei võinud selle varustajana ammugi arvesse tulla J. L. Gauger, Tartus.

Nõnda tuli kuratooriumil lahendada omapärasemaid, ühtlasi ka keerulisemaid dilemmasid, mis kunagi on antud lahendada ühele asutisele: ühelt poolt oli ta seadusega kohustatud asutama raamatukogu, teiselt poolt keelas seadus vajalike raamatute sisseveo välismaalt, kohalikes raamatukauplustes need aga puudusid. Kusagilt polnud saada isegi õpperaamatuid. Nisuguses seisukorras ei jäänud kuratooriumile üle muud nõu, kui pöörduda ülikooli plaani § 41 alusel

1) Г. К. Рѣпинский. Цензура въ Россіи при Имп. Павлѣ 1797—99. (Русская Старина. 1875. кн. 454—469).

2) Selles on näha Kotzebue Tallinnas viibimise mõju.

3) J. C. Petri, Ueber d. neuesten Zustand d. Gelehrsamkeit, Literatur, Künste u. Wissenschaften in Lief- u. Ehstland. (Allgemeiner Litterarischer Anzeiger = ALA, 1801, No. 113—115).

Senati poole, kellele vahenditult allus ülikool, palvega soetada talle keisrilt luba välismaalt õppetöök vajaliku kirjanduse ostmiseks.

Raamatutrükkija M. G. Grenzius'e palve otsustamine, nimetada teda ülikooli raamatukauplejaks ja -trükkijaks, lükkati 27. juulil määramata ajani edasi⁴⁾, sest polnud ette näha, et taotleja oleks suutnud soetada endale ilma kuratooriumi toetuseta niivõrd suure ja täieliku raamatulao, mis oleks rahuldanud kõiki ülikooli nõudeid ja vajadusi. Arvatavasti lootis Grenzius kuratooriumi eestkostel saada õiguse raamatute sisseveoks ülikoolile ning niiviisi saavutada endale erandlikke eesõigusi raamatukaubanduse alal.

Kuid kuratooriumil polnud tol hetkel mingisugust mõtet siduda end mõne kohaliku raamatukauplejaga. Et vältida asjatut ajakao- tust, otsustas ta esialgu ise korraldada ülikooli varustamist kirjan- dusega ning taotella Senatilt konkreetseid võimalusi selle otsuse teos- tamiseks. Vastava palve koostas kuraator K. O. v. Transehe. Selles palves⁵⁾, mis on dateeritud 29. juulist 1800. a., motiveerib Transehe kuratooriumi taotlust järgmiselt: „ülikool vajab õppetöök hulga teaduslikke raamatuid, sest iga õppejõud kasutab omal alal eriraa- matut, millest iga õpilane peab omama eksemplari õppimiseks ja suuliste loengute kordamiseks... Et aga kohalikes raamatukauplu- sis, mis raamatutagavarade soetamisel pole arvestanud ülikooli vaja- dusi, ülikoolile tarvilikud raamatud puuduvad kas täiesti või on esin- datud vähese arvu eksemplaridega, siis komisjon loeb oma kohuseks paluda Kõrge Valitseva Senati kaasabi selleks, et Tema Keiserliku Majesteedi armulikkus lubaks ülikoolile ja õppejõududele säärase teaduslike raamatute sissevedu, mis ei sisalda midagi seaduse- vastast“⁶⁾.

Kuratoorium oli niivõrd kindel oma palve rahuldamises, et kui 27. juulil otsustati läkitada kuraator K. O. v. Transehe Saksamaale tutvuma sealsete ülikoolide korraldusega ning sobitama isiklikke tutvusi nimekamate saksa teaduse esindajatega, et nende hulgast leida isikuid, kes oleksid nõustunud asuma töötama Tartu ülikooli juurde, talle tehti muuseas ülesandeks osta ka „ülikooli raamatukogu asutamiseks hädavajalisemad raamatud erikeeltes, eriti aga klassi- kalisi ja filosoofilisi teoseid. Kõigi ootuste vastu keiser keeldus andmast Transehe'le sõiduluba välismaale. Muide, sõit niikunii oli kaotanud mõtte uue korralduse tõttu, millega kuratooriumile kirju- tati ette täita kõik õppekohad sisemaal leiduvate õpetlastega. Kuid kuratooriumi palve raamatute sisseveo suhtes siiski rahuldati. Olgugi tingimusi. Vastus kuratooriumi palvele saabus 21. aug. 1800. a. Liivi- ja Eestimaa kindralkuberneri L. v. Nagel'i kaudu, kelle nimele 10. augustil oli antud vastav Senati ukaas. Ukaasiga tehti kuratoo- riumile ülesandeks koostada kõigi vajalike raamatute nimestik ja saata Senatile läbivaatamiseks. Raamatute ost võis siis toimuda juba

⁴⁾ Siin ja järgnevalt on kasutatud andmeid E. Riigi Keskarhiivis (ERKA) säilitatavaist toimikuist: 1) Protokoll der Universitäts-Commission 1800—01, 2) General-Protokoll des Kuratorii 1802—03.

⁵⁾ Missiv d. Universitäts-Commission 1800—1801. ERKA.

⁶⁾ Missiv d. Universitäts-Commission 1800—1801. ERKA.

Senati poolt heakskiidetud nimestiku alusel. Seega seati raamatute sissevedu ülikoolile Senati eeltsensuuri alla. Säärase lahenduse vastu ei võinud kuratooriumil midagi olla, sest Senati eeltsensuuril oli see paremus, et ta vabastas ülikooli üldisest tsensuurist. Senatilt aga võis oodata suuremat vastutulekut ülikooli eluliste huvidele kui tsensooritelt, kellede süüks peamiselt tulebki panna suurem osa tolleaegse tsensuuri liialdusi.

Seega oli ületatud esimene ja suurim raskusist, mis ähvardas asutatavat õppeasutist jätta ilma vajalisimast institutsioonist. See saavutus on seda tähelepanuväärivam, et alles sama aasta 10. juunil keiser kategooriliselt lükkas tagasi Teaduste Akadeemia presidendi A. parun Nicolai palve, lubada lasta üle piiri Venemaale saadeti raamatuid, mida Gotha lähedal asuva Seebergi Astronoomilise Observatooriumi direktor oli saanud edasitoimetamiseks Akadeemiale⁷⁾.

Nimestiku esitamist käesoleval momendil pidas kuratoorium siiski enneaegseks. Pealegi puudusid tal selle koostamiseks bibliograafilised vahendid ning ei piisanud ka ajast. Ja lõppeks oli see õppejõudude asi. Viimased aga olid isegi veel valimata. Sellepärast otsustati paluda Senatilt ajapikendust nimestiku esitamiseks kuni õppejõudude ametisse määramiseni, sest „nemad üksi võivad otsustada, misugused raamatud on otstarbekohasemad üliõpilasile õppimiseks ja nende eneste teadmiste täiendamiseks⁸⁾).

24. juuli istungil algatas Transehe sundeksemplari küsimuse. Ta pani ette nõutada valitsuselt õiguse tasuta saada kõigi Venemaa raamatutrükijate ja raamatukauplejate poolt kirjastatavaist trükiseist Tartu ülikoolile ühe eksemplari. Mingisuguseil kaalutlusil lükati ettepaneku otsustamine järgmiseks koosolekuks. On teadmata, kas unnes see või loobus tast Transehe mingil põhjusel, kuid seda küsimust kuratooriumi istungeil enam ei puudutatud.

Tollal kui toimus kirjavahetus kuratooriumi ja Senati vahel, oli raamatukogule tegelikult juba pandud alus. Selleks sai krahvinna Maria Aurora L'Estocq'i annetis ülikoolile. Annetaja M. A. L'Estocq sündis Liivimaal Magnus Gustav parun v. Mengden'i tütreana. Ta sai samasuguse kasvatuse nagu tollal tavaliselt kõik balti mõisnike tütrede, kellele juba hällis oli ette määratud abielluda korraliku aadlikuga, et siis perenaisena majandada selle mõisais⁹⁾. Ent Mengden'i tütarde saatust osutus ebatavaliseks isegi Venemaa oludes. Kui keisrinna Anna 1736. a. otsustas kutsuda oma õukonda mõned Liivimaa aadlinäitsikud, siis sattusid Mengden'ite perekonna sõbra hertsog Biron'i mõjutusel valitute hulka ka Maria Aurora 3 vanemat õde. Hiljem kutsuti õukonda ka noorem õde Maria Aurora. Siin abiellus ta 1747. a. keisrinna Elisabeti ihuarsti Joh. Herm. krahv L'Estocq'iga, kes oli ette valmistanud ja teostanud riigipöörde Peeter I tütre ka suks. Krahv L'Estocq'i langemise järele vangistati ka ta naine. Kuid

⁷⁾ К. Веселовский, Отношения Императора Павла I къ Академіи наукъ. (Русская Старина, кн. 4, 1898, lk. 245).

⁸⁾ Missiv d. Universithaets-Commission 1800—1801. ERKA.

⁹⁾ Записки о Россіи ген. Манштейна, ч. 2. (Русская Старина, апр. 1875, lk. 212—213).

vabastati 3 aastat hiljem. Nüüd järgnes ta vabatahtlikult oma mehele, kes oli Uglič'ist saadetud asumisele Ustjug Velikij'sse, kus elas kuni 1761. a., millal Peeter III amnesteeris L'Estocq'i, ennistas õigustes ja andis talle tagasi säilinud varandused. Katariina II määras talle pensioni ning andis Liivimaal eluaegseks kasutamiseks 30 adramaad. Pärast L'Estocq'i surma 1767. a. andis keisrinna ta lesele veel 1184 hinge Valge-Venemaa kubermangudes. Seal olevat ta elanud veel 1811. a.¹⁰⁾. Tundes suurt huvi taasasutatava ülikooli vastu, avaldas krahvinna L'Estocq Liivimaa kuraatorile juba enne kuratooriumi kokkutulekut soovi toetada uut asutist kirjanduse annetamisega.

See annetis koosnes 378 köitest, mis kõik pärit ta isiklikust raamatukogust, nagu näitab nende raamatumärk — templiga tiitellehele vajutatud initsiaalid GML krahvi krooni all — ja raamatute trükiandmed. Ta mehe raamatukogust pole siin esitatud ühtegi eksemplari. Kuhu jäi krahv L'Estocq'i raamatukogu, on teadmata. Osa sellest anti küll omal ajal üle Teaduste Akadeemiale, kuid nõuti hiljem võimude poolt tagasi.

Krahvinna L'Estocq'i annetis sisaldas ajaloolisi, maa- ja usuteaduslikke, ilukirjanduslikke ning filosoofilisi teoseid. Väärtuslikuma osa sellest moodustavad A. W. Hupel'i ja A. F. Büsching'i teosed. Kurioosumina võiks märkida, et selles ei puudunud mitmed tollal keelatud raamatud, näit. Voltaire'i teosed, Prudhomme'i Geschichte d. Vergehungen d. französischen Königinen ja Trenck'i Merkwürdige Lebensgeschichte.

Kõik raamatud on köidetud helepruuni vasikanahka. Köide ise on lihtne, kaas ilustisteta, seljal kullaga pressitud ornament prantsuse stiilis.

Raamatud paigutati nende Tartu saabumisel kastides sekretär Schultz'i majja, mis 20. juulil oli üüritud ülikoolile ja kus kuratooriumgi pidas oma istungeid. Selle maja alumise korra ruumidesse kavatsetigi mahutada ülikooli raamatukogu¹¹⁾.

17. juulil saabus Tartu saksa koguduse õpetajalt F. D. Lenz'ilt kuratooriumi nimele ettepanek osta ta isa, 1798. a. surnud Liivimaa kindral-superintendendi Chr. D. Lenz'i raamatukogu.

Kadunud kindral-superintendent, olgugi et omas head sissetulekut, suri vaesena. Oma 7 lapsele pärandas ta vaid suure 4465-köitelise raamatukogu. Et keegi pärijaist ei avaldanud soovi jätta raamatukogu endale, siis otsustati see müüa ja saadud raha jagada omavahel. Ent otsuse teostamine polnud hõlpus ülesanne, kuna balti tavaliselt rahvalagedail raamatuoksjoneil müütati raamatuid naeruväärt odavalt, mõnikord isegi virnakaupa, nagu tõendab Petri¹²⁾. Eriti raske oli leida ostjat raamatukogule, mis koosnes peamiselt vaimulikust kirjandusest. Pealegi ei tahtnud ta lapsed pieteedi tun-

¹⁰⁾ М. Д. Хмыровъ, Графъ Лестокъ. (Отечественныя Записки, 1866).

¹¹⁾ Hr. arhivaar E. Tenderilt saadud andmeil asub see maja Lai tän. 30.

¹²⁾ ALA, 1801, No. 115.

dest isa mälestuse vastu tükeldata raamatukogu, mida see oli kogunud suure hoole ja armastusega 60 aasta vältel.

Kuna tollal Tartu ülikooli asutamise mõte oli saamas teoks, siis pöördus F. D. Lenz, vanim pärijaist kui pater families Paul I poole palvega, osta raamatukogu asutatavale ülikoolile. Paul I andis Lenz'i palve Senati ülemprokurör P. Lopuchin'ile käsuga palujalt järele pärida, missuguse lõpliku hinnaga see oleks nõus raamatuid müüma. Ühtlasi käskis ta nõuda üksikasjalise raamatute nimestiku. Viimase nõudmise täitmise osutus Lenz'ile raskeks, sest raamatukogul puudus kataloog. Kuna raamatukogu asus Riias, siis tuli ta asukohas leida isik, kes oleks tulnud toime küllalt suure raamatukogu kataloogimise ja hindamisega. Selle töö võttis enda peale K. G. Sonntag, kes võrdlemisi lühikese aja jooksul koostas nõutava nimestiku, mis valmis juba 1799. a. suvel. Kataloog on süstemaatiline, milles raamatud on jaotatud 19 pealiiki: vaimulik kirjandus — 13-sse, ilmalis 6-sse. Pealiigid jagunevad omakorda alaliikidesse. Teoste nimistamisel aga pole kinni peetud ei alfabeetilisest ega kronoloogilisest järjestusest. Raamatute hindamisel kasutas Sonntag Chr. D. Lenz'i märkmeid ja Hartung'i raamatukaupluse nimestikke. Osa raamatuist laskis ta hinnata kohalikel õpetlasil.

Kataloogist selgub, et raamatukogus oli vaimuliku sisuga raamatuid 3076 ja ilmaliku sisuga 1389 köidet; viimaseist kirjandusloolisi — 157, ajaloolisi — 365, maateaduslikke — 60, keeleteaduslikke — 157, ilukirjandust ja varia — 191 köidet. Valdava osa koostisest moodustasid 17. ja 18. saj. trükised. Inkunaableid oli üks, nim. S. Hieronymi Epistolae per Koburger, Norimb. 1495 (hinnatud 5 rbl.), 16. saj. trükiseid — 47. Haruldisist paistavad silma: Des. Erasmi Roterod. Epistolae familiares, Basil. 1538; Arnobii Disputationum adversus gentes libri VIII, Basil. 1546; J. Sleidani De Statu religionis et reipublicae Carolo V... commentarii, Argentor. 1556; Epistolae clarorum virorum a J. M. Bruto, Lugd. 1561; Flacii Illyrici Catalogus testium veritatis, qui ante nostram aetatem pontifici romano atque popismi erroribus reclamarunt, Argent. 1562; Ph. Melanchtonis Epistolae selectiores, Viteb. 1565; Biblia dat ys: de gantze Hillige Schrifft düdesch M. Luther, Magdeb. 1578; Papae Sixti V Declaratio contra Henricum Borbonium assertum Regem Navarrae... Romae 1585; [Hottomanni] Brutum fulmen Papae Sixti V adversus Henricum S. regem Navarre... s. l. 1588; M. Chemnicii Examen Concilii Tridentini, Francof. ad M. 1590; J. G. Stuckii Sacrorum sacrificiorumq. gentilium brevis et accurata Descriptio... Tiguri 1589; J. Miltoni Angli Defensio pro populo anglicano contra Claudii Anonimi, alias Salmasii, defensionem regiam, Lond. 1651; F. Baconis de Verulis de Verulamio Sylva sylvarum, sive hist. naturalis, et nova atlantis, Amstel., ex Officina Elzeviriana 1661; Histoire de Pierre III, à Londres 1774.

Eestikeelseist trükiseist leiame ainult ühe — E. Gutsleff'i Kurtzgefasste Anweisung zur ehstnischen Sprache... Halle 1732, läti-keelseid aga 7: H. Adolph'i Erster Versuch einer... Anleitung zur lettischen Sprache, Mitau 1685 (rar.); Swehta Behrnu-Mahziba, ta Daewa kalpa Luterus, Riga 1735; J. Lange' Ta atsihschana tahs

pateesibas us deevabihjaschanu no ta masa Lutherus Katgemista teem Latweeseem eerahdita, Riga 1773; sama autori Vollständiges deutsch-lettisches u. lettisch-deutsches Lexicon, Mitau 1777; G. F. Stender'i Lettisches Lexicon, Mitau 1789—91; Labbu sinnu un padohmu Grahmata, Widsemneekeem par labbu is taisitu, Riga 1791; C. J. Grass'i Zelsch us to Muhschigu labbumu um labklahschanu... Riga 1793. Baltimaid käsitlev kirjandus on esitatud säärase suure raamatukogu kohta üllatavalt puudulikult. Chr. Kelch'i Liefländische historia... Rudolphstadt 1695; Liefländische Landes-Ordnungen, Riga 1707; Das schwedische Land- u. Stadt-Recht, Frankf.-Lpz. 1709; O. Hermelin'i De origine livonorum disquisitio, Lips. 1777; J. G. Arndt'i Liefländische Chronik, Halle 1747; A. W. Hupel'i Topographische Nachrichten v. Lief- u. Ehtland, Riga 1774—82; sama autori An d. Lief- u. Ehtländische Publicum, (Riga) 1772); sama autori Die gegenwärtige Verfassung d. Rigischen u. Revelschen Statthalterschaft... Riga 1789 ja Nordische Miscellaneen, Riga 1781—91 ning Neue Nord. Miscellaneen ib. 1792—97; G. Bergmann'i Geschichte v. Liefland, Lpz. 1776; F. K. Gadebusch'i Livländische Bibliothek, Riga 1777; sama autori Liefländische Jahrbücher, ib. 1780—83; P. F. Körber'i Patriotische Gedanken u. Vorschläge über d. Cultur d. Naturgeschichte in Ehtland, Reval 1783; H. J. Jannau Geschichte d. Slaverey u. Character d. Bauern in Lief- u. Ehtland, s. l. 1786; F. Eckardt'i Inhalt der in d. Rigischen Statthalterschaft emanirten gedruckten Patente v. 1710 bis Ende 1788, Riga (1789); sama autori Topographische Uebersicht d. Rigischen Statthalterschaft, Riga 1792; K. G. Sonntag'i Monatsschrift zur Kenntniss d. Geschichte u. Geographie d. Russischen Reiches, Riga 1791.

See on peaaegu ka kõik, kui mitte arvestada paari köidet vähe- maid trükiseid, millede kohta kataloogis puuduvad lähemad andmed. Põltsamaa trükiseist leiame 1, nim. Lesebuch für Lief- u. Ehtland, 1787.

Rikkalikult on esindatud aga saksa ajakirjad, millede arv tõuseb 104-le. Võrdlemisi rohkesti leidub ka väitekirju. Tähelepanu köidavad veel teosed, mis käsitlevad vennastekoguduse ajalugu ja liikumist ennast.

Sonntag'i poolt koostatud nimestik, mis on säilinud ülikooli raamatukogus, moodustab 592-leheküljelise köite in 8°. On näha, et kiire töö on tunduvalt kahjustanud selle andmete täpsust.

Nimestiku valmides saatis F. D. Lenz selle Peterburi. Ent vahepeal oli juba avaldatud ülikooli plaan, mille alusel ülikooli organiseerimine oli pandud rüütelkondade poolt moodustatud kuratooriumi peale. Uus kindralprokurör A. Beklešov keeldus nimestikku esitamast keisrile. Seda Lenz'ile tagastades, tähendas Beklešov saatekirjas, et tal puuduvat selle esitamiseks keisrile alus, kuna polevat teada ülikooli ülemkonna seisukoht selles ajas, ning soovitas pöörduda vahenditult ülikooli poole.

Lenz järgneski sellele nõuandele niipea kui kuratoorium tuli Tartus kokku. Ta palus kuratooriumi osta talt raamatukogu, mille väärtust hindas 5500 Alb. taalri (12.000 rbl.), ainult 2000 taalri ehk 4400 rbl. eest. Kirjalikult esitatud ettepaneku lõpetas ta sõnadega,

milledes väljendab lootust, et kuratoorium ta soovile vastu tuleb: „et Tema Majesteedi kõrgel tahtel [üliskoolis] peab usuteadust õpetama just Augsburgi usutunnistuse alusel, ja et meie isa puhtad evangeelsed tõekspidamised on tuntud kogu Liivimaal, mispärast see raamatukogu sisaldab tuuma parimaist ja puhtamaist vaimulikest teoseist, millel pole karta, et nad võiksid soodustada valeõpetuste levimist noorsoos, kes koguneb siia õppima, — siis loodame meie . . . et Ülikooli kuratoorium meie soovi täidab.“

Kuid kuratoorium, vaatamata tungivale vajadusele kirjanduse järele, asus nii suure erialalise raamatukogu ostu asjus, mille tõelise väärtuse hindamiseks ta ei pidanud end küllalt kompetentseks, siiski äraootavale seisukohale ning lükkas küsimuse lõpliku otsustamise edasi ajani, mil usuteaduskond vormiliselt algab tegevust, et siis toimida vastavalt selle liikmete arvamusele.

Kuigi kuratoorium Lenz'i raamatukogu omandamise küsimuse jättis vastava teaduskonna otsustada, ei tähendanud see sugugi põhimõttelist loobumist eraraamatukogude ostudest, kui neid võis omandada soodsail tingimusil. Säärane seisukoht oli õige, sest uute avalike raamatukogude asutamisel pakuvad eraraamatukogude müügid paremaid võimalusi vanade ja haruldaste trükiste hankimiseks. Ent hinnata tuleb ka kuratooriumi ettevaatlikkust ostude sooritamisel neil juhtudel, kui ta liikmed polnud veendunud müütavate raamatute vajaduses ülikoolile, või kui nende hind oli liiga kallis.

13. oktoobril informeeris asekurator Joh. Fr. par. Ungern-Sternberg kuratooriumi par. Loewenwolde raamatukogu müügile tulekust. Samas esitas ta kuratooriumile tutvumiseks ka selle nimestiku. Kuna kuratoorium eriti ei rutanud ostuga, omandas selle 3800 rubla eest Kuramaa substituutkuraator O. v. Mirbach. Hiljem, nim. 22. novembril, müüs viimane raamatukogu 3500 rbl. eest ülikoolile edasi. Seejuures jättis ta enesele kõik raamatukogus leiduvad ilukirjanduslikud teosed 300 rbl. väärtuses, milledest kuratoorium polnud eriti huvitatud. See oli esimeseks kuratooriumi ostuks ülikooli raamatukogule.

Kahjuks ei mainita kuratooriumi protokollides seda, kellele suurearvulisest Loewenwolde perekonna liikmeist kuulus ülikoolile ostetud raamatukogu. Ja et kaotsi on läinud ka selle kataloogid, mida pidi olema vähemalt 3: 1) mis esitati kuratooriumile raamatukogu müümisel, 2) mis arvatavasti anti üle ülikoolile koos raamatukoguga ning 3) mille kuratoorium laskis koostada sekr. H. Frisch'il otsekohe pärast ostu sooritamist, siis osutub selle raamatukogu koostisse kuulunud raamatute kindlaks tegemine ja nende kirjeldamine võimatuks. Protokollidest selgub vaid niipalju, et Loewenwolde'lt ostetud raamatukogu koosnes peamiselt ajaloolisist ja arheoloogilisist teoseist, kuna ilukirjanduslike trükiste arv oli väike ja et needki, nagu eelpool on mainitud, jäid Mirbach'i omanduseks. Seni on õnnestunud tõendada ülikooli raamatukogu koostises vaid üheainsa teose kuuluvust Loewenwolde' raamatukokku. See on „Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers par Diderot“. Kuna puudus teose juurde kuuluv Recueil des planches, Vol. X,

siis palus raamatukogu juhataja prof. K. Morgenstern 1804. a. raamatukauplejat Kummer'it hankida puuduv kõide teose komplekteerimiseks. Siin märgibki Morgenstern, et mainitud teos saabus Ülikooli raamatukokku koos Loewenwolde raamatukoguga. Mainitud entsüklopeedia eksemplar on lihtsast sinkjashallis pappkõites, mille esimese kõite sisemisel kaanel esineb provenientsi märged: „C'est ouvrage fut donnez par Sa Majesté Impératrice Cathérine Seconde a mon père Le comte Jacques de Sievers, Cathérine de Gunzel, née Sievers.“ Sellest märkest on näha, et teos on pärit krahv Jakob Joh. v. Sievers'i raamatukogust. Tekib küsimus, kas ülikooli raamatukogus säilinud eksemplar üldse ongi pärit Loewenwolde' raamatukogust. Ent raamatukogus teist eksemplari ei leidu. Ta ei esine ei Sievers'i ega Günzel'i annetiste hulgas, ta pole nimistatud ka üheski raamatukogu dublettide kataloogis. Sellest võib järeldada, et Sievers'i eksemplar siiski on toosama, millest räägib prof. Morgenstern. Aga kuidas, millisel teel sattus Katariina II lähema kaastöölise J. J. Sievers'i raamat Loewenwolde' raamatukokku? Sellele küsimusele leiame usutava vastuse varanduslikest vahekorrist, mis sidusid mõlemaid perekondi omavahel. Selgub, et Jak. J. Sievers'i venna poeg polkovnik Joh. (Ivan) v. Sievers müüs 18. juulil 1791. a. oma Tartu lähedal asuva Ropka mõisa Joh. Gust. parun Loewenwolde'le. Arvatavasti oli Jak. J. v. Sievers, kellel polnud meessoost järeltulijat, osa oma raamatukogust andnud vennapojale, kellega tal olid parimad suhted, ja viimane omakorda müüs koos mõisaga ka need raamatud, milledest ta isiklikult polnud huvitatud.

Kuna Sievers'ile kuulunud teos võis sattuda ainult Ropka mõisa uue omaniku raamatukokku, siis on selge, et ülikoolile müüdüd raamatukogu omanikuna võib kõne alla tulla Joh. G. v. Loewenwolde. Seda oletust kinnitab veel tõsiasi, et pärast J. G. v. Loewenwolde surma 1791. a. ta pärijad pantisid Ropka mõisa 18. okt. 1800. a. Gottl. Sigism. v. Brasch'ile, kelle nimele see 25. juunil 1806. a. kinnistatigi.¹³⁾ Pealegi näitavad kuratooriumi arveraamatud, et Loewenwolde raamatukogu on toodud Ropka mõisast.

Kui suur võis olla Loewenwolde raamatukogu koostis? Võttes kõite keskmiseks hinnaks 1,50 rbl., mis, vaatamata sellele et ülikooli asutamine põhjustas Tartus üldise hindade tõusu, kohalikes oludes polnud just madal, leiame, et see võis olla umb. 2300 kõidet.¹⁴⁾

Ostetud raamatukogu paigutati L'Estocq'i oma juurde Schultz'i majja. Raamatute asetamiseks telliti esialgu Tähtvere mõisa tiserilt Madiselt (Matis) 20 rbl. eest 2 kappi, mis said valmis detsembri esimesel poolel. Nendesse mahutati osa raamatukogu koostisest, mis 1800. a. lõpuks oli tõusnud umb. 2600 kõitele.

Loewenwolde raamatukogu ostule järgnes kuratooriumi nimele rida uusi pakkumisi. Nii pärib prof. G. F. Parrot 19. nov. van der

¹³⁾ H. v. Hagemeister, *Materialien zur Gütergeschichte Livlands*. I. Forts., 1843, lk. 101.

¹⁴⁾ Katariina II maksis par. Korff'ile umb. 1,70 rbl. kõite eest, kuna Lenz nõudis kõite eest umb. 1 rbl.

Weyde pärijate ülesandel kuratooriumilt järele, kas see vahest pole huvitatud mainitud kindrali raamatukogu ostust, mis koosneb matemaatilisest ja sõjanduslikust kirjandusest, ja 25. nov. istungil arutatakse pastor Bergmann'i, raamatukaupleja J. F. Hartknoch'i ja Riia raehärra J. S. Hollander'i ning Moskva aadlipansioni rektori J. M. Schaden'i pärijate pakkumisi. Kuratooriumi liikmed tutvusid küll nende raamatukogude koostiste ja müügingimustega, kuid viivitasid ostudega. 5. dets. otsustati omandada vaid kindral par. Ungern-Sternberg'i raamatukogu, kui selle müüja peaks rahulduma 3000 rublaga.

(Järgneb)

Fr. Puksoo 50-aastane.

Jaanuarikuu 24. päeval saab Tartu Ülikooli raamatukogu juhataja ja tuntud raamatukogunduse juhtiv tegelane Friedrich Puksoo 50-aastaseks.

Fr. Puksoo on silmapaistvamaid kujusid meie raamatukoguhoidjate peres. Ta on ühtviisi edukalt töötanud nii teaduslike kui ka avalike raamatukogude alal, mis on juba iseenesest harukordne nähe, sest kuigi need kaks raamatukogu liiki paistavad nii lähedased, on nad siiski kumbki omaette maailm. Meie noorel kultuuripõllul on paljudel isikutel tulnud korraga rakkes olla väga mitmel alal. F. Puksoo on üks nendest. Ja ta on suure huvi ja armastusega kogu meie raamatukogunduslikul tööpõllul kaasa töötanud ning kõikjal juhtivalt, suunanäitajana, korraldajana ja tegeliku kaasatöötajana.

Sündinud 24. jaan. 1890 Räpinas Naha külas talupidaja (end. kooliõpetaja) Jakob ja Juula pojana, õppinud Tartu Aleksandri gümnaasiumis 1901—1909 ja selle järele Tartu Ülikoolis klassikalist filoloogiat, mille lõpetanud 1914. a. cand. phil. astmega. Olnud gümnaasiumi õpetajaks Smolenskis ja Vladimiri kub. 1914—1918 ning 1918/19 H. Treffneri ja ENKS tütarl. gümnaasiumis.

Kutsuti 1919 Ülikooli raamatukogu juhatajaks. Kuigi sellele alale ettevalmistamata ega seni raamatukogudes pidevamalt töötanud, tegi F. P. selle ala endale südameasjaks ja pingutava töö järele valitses ta seda peagi. See on suur töö, mida F. P. ülikooli raamatukogus on korda saatnud. Kogu raamatukogu tuli reorganiseerida vastavalt meie oma ülikooli väga laiaulatuslikule ja mitmepalgelisele

tööle ja nõudeile. Raamatukogu pidi selleks tööks materjali andma. On aga teada, et endisestki raamatukogust suur osa oli sõja puhul evakueeritud Sise-Venemaale, kust see tuli tagasi nõutada ja tagasi tuua, kogu üles seada, katalooge teha, lünki täita ja uut materjali hankida vastavalt uutele nõudeile ja uutele ülesandele. Säärase suure raamatukogu,



nagu seda on ülikooli raamatukogu oma, üle 500 000 köitega, korraldamine ja juhtimine eriti selle uuesti elustamise ja reorganiseerimise korral, nõuab täit töøjõudu. F. Puksool on aga jõudu jatkunud veel kaasa töötada meie raamatukogunduse kõigil aladel. Ta on olnud E. Raamatukoguhoidjate Ühingu asutajaid, selle ühingu kauaaegne juhatuseliige ja esimees, E. Bibliograafia Asutise toimkonna liige ja praegune esimees, „E. raamatute üldnimestiku“ mõtte algatajaid ja selle toimkonna juhataja, Haridusministeeriumi juures oleva raamatukogunduse komisjoni ja eksamikomisjoni liige, Rahvasteliidu Vaimse Koostöö Instituudi Eesti toimk. liige, Õpetatud E. Seltsi raamatukoguhoidja ning peale nende veel teistes asutistes ja organisat-

sioonides, nagu E. R. Muuseumis, E. Kirjand. Seltsis, Õpet. E. Seltsis, Kultuurkapitali Nõukogus jm.

Samuti nagu F. Puksoo on juhtivalt tegev kõigis meie raamatukogunduslikes asutisises, seltsides ja ettevõtteis, on ta sel alal rakendatud ka pedagoogina, olles kursustel ja päevadel lektoriks ja referendiks. Ta on organiseerinud raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamist Tartu ülikoolis ning on selle ala õppeülesannete täitjaks 1927. aastast. Selle kõige kõrval on F. P. viljakas oma ala uurija ja viljeleja. Eesti raamatust, raamatukogundusest, trükiarengust ja raamatukaubitsemisest on temalt põhjalikke uurimusi ja käsitlusi. Nendest on tähtsamaid: „Eesti raamatu arengulugu“, „Tartu ja Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli trüki-koda“, „Die Bibliothek der Universität Tartu und Tartu-Pärnu in der Schwedenzeit“, „Raamatukauplemisest rootsi ajal Tartus ja Pärnus“, „Eesti raamatulevitamisest 19. saj. keskel“, „Tallinna esimesed eratrükikojad 18. saj. lõpul ja 19. saj. esimesel poolel“ ning edasi hulk lühemaid uurimusi ja käsitlusi kõigis meie tähtsamates ajakirjades: „Eesti Kirjanduses“, „Loomingus“, „Varamus“, „Ajaloolises Ajakirjas“, „Raamatukogus“, „ERK-is“, siis reas koguteostes, nagu „Eesti rahva ajalugu“, „Gutenberg-Jahrbuch“, „Baltic Countries“ jt. Populaarteadusliku väljaandena on F. Puksoolt ilmunud „Raamat ja ta sõbrad“.

Kokkuvõttes võib öelda, et ei ole meie raamatukogunduses alal, kus F. Puksoo poleks korraldajana ja juhtijana kaasa töötanud. Ja meie raamatukogunduse alal töötav suur pere kuulub küll terveni F. Puksoo õpilaste hulka, kes kas otse tema juhtiva käe alt läbi käinud ülikoolis, kursustel, eksamitel või teisiti temalt juhatust saanud kas või tema raamatute ja hulgaliste kirjutiste kaudu. Ka välismail on F. Puksoo nimi tuntud oma uurimuste ja kirjutiste kui ka isiklike kokkupuudete ja ettekannete kaudu. Ta on tutvunud raamatukogude korraldustöödega Soomes, Saksamaal, Austrias, Belgias, Prantsusmaal, Rootsis, Taanis jm.

Meie raamatukoguhoidjail ja raamatukogunduslikel organisatsioonidel ja asutistel on tuhat põhjust F. Puksood tänutundes õnnitleda tema 50. sünnipäeval ning soovida veel palju jõudu ja palju aastaid suurele töömehele, õpetajale ja sõbralikule kolleegile.

R. A.

RAAMATUKOGU

RAAMATUKOGUNDUSE AJAKIRI

VIII AASTAKÄIK

1939

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING
TALLINN 1939

Eesti Ühistrükikoda Tallinnas 1940

Sisukord

	Lk. Lk.
Dr. med. J. Suurküla. Tervishoiu nõudeist lugemisel	1— 6
R. Antik. Bibliofiilseid uudiseid 1938. a.	6— 10
A. Sibul. Raamatute säilitamisest	10— 17
H. Mugasto. Raamatute muretsemisest ja käsikogust	18— 20
R. Alas. Ülevaade raamatukogudele soovitatud 1938. a. kirjandusest	20— 23
R. Alas. Kümme aastat soovitatud kirjandust	23— 24
A. Jõulmaa. Uusi lootusi	25— 28
A. Sibul. Raamatukapist	28— 32
M. Jürma. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1938/39. a. liikmete nimestik	35— 37
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kassa aruanne 1938. a.	38
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1939. a. eelarve	38— 39
Fr. Puksoo. Tallinna linna keskraamatukogu täiendus- nimestik	39— 41
M. Jürma. Inglise raamatukoguhoidja muljeid Eesti raa- matukogudest	42— 43
K. Ronimois. Eesti raamatuasjanduse ja raamatukogun- duse bibliograafia 1938. a.	43— 55
Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna teadaanne	55— 56
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu koondiste kodukord	56— 57
Kroonika	57— 62
Raamatust	62
M. Jürma. Pilguheit Soome teaduslikele raamatukogudele	63— 64
Liikmeile	64

	Lk. Lk.
H. Mugasto. Ilukirjanduse temaatilisest jaotusest	65— 78
R. Antik. Eesti raamat 200 aasta eest ja Eesti piibel	78— 84
G. Ney. Põhjamaade teaduslikud raamatukogud	85— 96
A. Sibul. Meel'etuletustest, sundnõudmistest ja viivitus- maksudest	96—101
M. Jürma. Üleriigiline raamatukoguhoidjate kongress	101—104
J. Genss. Vanu eksliibriseid Eestis	105—107
E. Vigel. Tartu ülikooli raamatukogu asutamine	107—116
R. A. Fr. Puksoo 50-aastane	116—118
Major V. Kuldvere	119
Kroonika	120—123
Kutseliste raamatukogujuhatajate loetelu järg	124

Major V. Kuldvere

sai 9. novembril s. a. 50-aastaseks. Õppis Kroonlinna reaalkoolis, siis Omski ülikoolis majandusteadust ja Tartu ülikoolis õigusteadust. Sõjaväelise hariduse omandas ta Peterburis Vladimiri sõjakoolis 1910.—1912. a. Maailmasõjas sai ta kaks korda haavata. Omab endise Vene Anna ordu 3. ja 4. järgu ning Stanislaoose ordu 2. ja 3. järgu aumärke.

Eesti sõjaväkke astus V. Kuldvere 1921. a. 1922. aastal määrati ta sõjavägede staabi raamatukogu juhatajaks. Sellel kohal on tagajär-



jerikkalt töötanud. Kogu, mis algul oli 10.000 köidet, on nüüd kasvanud 80.000-köiteliseks.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingus on härra V. Kuldvere kaua aega juhatuse liikmena hoole ja armastusega kaasa töötanud ja ühingu esindajana osa võtnud Balti riikide raamatukoguhoidjate kongressidest.

Soovime vaiksele, tagasihoidlikule töömehele edu ja õnne edaspidiseks tööks ja saavutusi.

Kroonika.

UUE HARIDUSMINISTRI TÖÖKAVA RAAMATUKOGUNDUSE ALAL.

12. oktoobril astus ametisse uus Vabariigi Valitsus. Uueks haridusministriks sai senine Tehnika Ülikooli rektor Paul K o g e r m a n. Uus minister tegi ajakirjandusele teatavaks oma töökava, millest toome raamatukogundusse puutuva osa:

1. Avalike raamatukogude majandusliku külje ja ruumide olukorra parandamine.
2. Raamatukogude sisekorralduse ja töö tõstmine raamatukoguhatajate ettevalmistamise kaudu.
3. Süvendada raamatupropagandat.
4. Ilukirjanduse kõrval panna väärilist rõhku ka populaar-teaduslikule ja rakenduslikule kirjandusele.

TEINE RAAMATUNÄDAL

korraldati 25. nov. 4. detsembrini. Nädala ülesandeks oli raamatute vastu huvi äratamine ja lugemise tõstmine. Nädala puhul korraldati Tallinnas suurem raamatunäitus ühes raamatute loteriiga. Peale selle korraldasid kohalikud tegelased seltskondlikke ja kirjanduslikke kohtuid, peeti aktusi, propageeriti avalike ja kooliraamatukogude toetamist ja koduste raamatukogude loomist.

RAAMATUKOGUNDUS ÕPPEAINENA TALLINNA PEDAGOOGIUMIS JA TALLINNA ÕPETAJATE SEMINARIS.

Käesoleval õppeaastal on Tallinna Pedagoogiumi direktori M. Meiusi algatusel võetud raamatukogundus vabatahtliku õppeainena Tallinna Pedagoogiumi ja Tallinna Õpetajate Seminari õppekavva ühe nädalatunniga. Seminari rühmas on õpilasi 39 ja pedagoogiumi rühmas 42. Õpetab A. Sibul.

MEIE AVALIKE RAAMATUKOGUDE TEGEVUSEST

1937./38. aastal.

Avalikke raamatukogusid töötas 1937./38. aastal „Eesti Statistika“ 1939. a. nr. 7/8 avaldatud andmeil 735, neist linnades 41 ja maal 694. 31. märtsil 1938. aastal oli avalikes raamatukogudes kokku 861.338 köidet. Keskmiselt oli raamatuid ühes raamatukogus: linnades 6515 ja maal 862 köidet. Viimane arv näitab, et meie maaraamatukogud on nõrgalt kirjandusega varustatud. 1937./38. a. täiendati raamatukogusid 40.600 köitega ja kustutati 9.200 köidet. Iga 100 elaniku kohta oli raamatukogudes raamatuid 77 köidet.

Raamatukogude koostis pealiikide järgi oli: 62,3% ilukirjandust, 35,4% populaar-teaduslikku ja 2,3% lastekirjandust.

Aruanda-aastal laenutati 1.912.258 köidet. Võrreldes eelmise aastaga näitab laenutamine väikest 12.000-köitelist tõusu. Tõusnud on laenutamine linnades, kuna maal sellevastu see on langenud. Ühe elaniku kohta laenutati 1,7 köidet, linnades 3,7 ja maal 0,88 köidet.

Laenutatud raamatutest oli ilukirjandust 78,4%, populaarteaduslikku 18,6% ja lastekirjandust 3,0%.

Raamatukogudele kulutati aruande-aastal kr. 240.029.—. Sellest kulus raamatute ostuks kr. 89.003.—, ajakirjanduse tellimiseks kr. 8879.—, köitmiseks kr. 22.430.—, palkadeks kr. 73.097.— ja muudeks kuludeks kr. 46.620.—.

Tulusid said raamatukogud: Haridusministeeriumilt kr. 29.632.—, omavalitsustelt kr. 159.285.—, eraasutustelt kr. 18.647.— ja muudest allikatest kr. 32.608.—.

AVALIK RAAMATUKOGU OKSJONIL

Kuressaare Eesti Seltsi Salme Haruseltsi avalik raamatukogu, mis sisaldab 600 köidet, on lehtede teatel Saaremaa kohtupristavi poolt oksjonile määratud. Raamatukogu müügihinnaks oli määratud 230 kr. Kuna aga raamatukogule selle hinna juures ostjaid ei leidunud, jäi oksjon seekord pidamata. Raamatukogu tuleb teiskordselt enampakumise teel müügile. Oksjonile on avalik raamatukogu määratud Kirjandusühisus „Looduse“ nõudmisel, kellele Kuressaare Eesti Seltsi Salme Haruselts võlgneb raha tellitud raamatute eest.

EESTI RAAMATUTURUL MÜÜGIL LIGI 9500 RAAMATUT JA AJAKIRJA.

Oktoobris käesoleval aastal ilmus täielik Eesti raamatuturu kataloog, milles loetletud pea kõik meie raamatuturul müügilolevad raamatud. Nagu tehtud kokkuvõttest selgub, oli meil 1939. aastal raamatuturul müügil umbes 8920 raamatut ja umbes 500 ajakirjade aastakäiku. Võrreldes 1927. aasta raamatuturu kataloogiga, kus oli loetletud üle 6500 raamatu, on müügilolevate raamatute ja ajakirjade arv kasvanud umbes 2900 raamatu ehk 30% võrra. „Raamatu Teataja“ 1939. a. nr. 4 avaldatud andmete põhjal oli üksikute pealiikide järele müügil ligikaudsetes arvudes:

	1927. a.	1939. a.
0. Ilukirjandus:		
a) Romaanid, jutud, novellid	750	1255
b) Luuletused	250	295
c) Näidendid	490	435
1. Üldteosed	350	340
2. Usu-, mõtte- ja kasvatusteadus	580	725
3. Ühiskonna- ja õigusteadus	440	670
4. Keele- ja kirjandusteadus. Kunst	955	1680
5. Täppis- ja arstiteadus	690	1070
6. Rakendusteadused. Foto. Sport	670	1135
7. Maade- ja rahvasteadus	265	340
8. Ajalugu	575	590
9. Lastekirjandus	520	915
	Kokku 6535	9420

Nagu tabelist nähtub, näitavad suuremat tõusu ilukirjandus (koos lastekirjandusega) umbes 900 raamatuga, keele- ja kirjandusteadus ning kunst umbes 725 raamatuga, täppis- ja arstiteadus umbes 380 raamatuga ja rakendusteadused umbes 435 raamatuga. Protsentuaalset tagasiminekut näitavad üldteosed ja ajalugu.

VOLTER KILPI †.

13. juunil 1939 suri Turus Turu Soome ülikooli raamatukogu juhataja Volter Kilpi. Kadunu pühendas kogu oma viljaka elutöö Soome raamatukogunduse edustamisele, olles ühevõrra tegev avalikes kui ka teaduslikes raamatukogudes. Oma raamatukoguhoidja karjääri ta alustas Helsingi Ülikooli raamatukogus, kus töötas vahetpidamata 20 aastat (1898—1918). Helsingi üliõpilaskonna raamatukoguhoidjana tegutses ta 1906—1911 ja oli Helsingi linna raamatukogu abijuhatajaks 1912—1918. Turu linna raamatukogu tööd juhtis ta 1919—1920 ning 1921. a. määrati ta Turu Soome Ülikooli raamatukogu juhataja kohale, kus töötas kuni haigestumiseni. Kilpi algatusel on kõigis neis raamatukogudes, milledele ta on pühendanud oma töövaeva, läbiviidud rida uuendusi, kõikjal ta on algatanud ulatuslikke üritusi Soome raamatukogunduse üldiseks hüvanguks.

Eestigi raamatukoguhoidjail on põhjust teda tänuga mäletada, olles 1939. a. raamatukogunduslikul ringreisul Soomes nautinud Turus tema maja ja abikaasa külalislahkust. Kilpiga kaotas Soome raamatukogundus ühe oma tusedamaid jõude ning intellektuaalsemaid ja nimkamaid kirjanikke.

M. J.

NEW-YORGI AVALIK RAAMATUKOGU,

mis on maailma suurim avalik raamatukogu, omab 62 haruraamatukogu. 1938. aastal laenutati keskraamatukogust 4.719.000 köidet 2.257.000 laenajale. Keskraamatukogu lugemissaale ja käsiraamatukogu kasutas 3.653.000 inimest. Harukogudest laenutati 11.219.000 köidet. Raamatuid on kesk- ja haruraamatukogudel 4.072.000 köidet. Ametnikke on 1618 hinge. Annetusena said raamatukogud 74.000 köidet ja osteti 94.000 köidet.

HOLLANDI RAAMATUKOGUDEST.

Utrechti ülikooliraamatukogus töötanud norralane A. S. Kapelrud oma artiklis „Muljeid Hollandi raamatukogudest“ kirjutab muuseas: „Hollandlane on suur individualist. Kui aga kaks-kolm hollandlast on millestki ühisel arvamisel, asutavad nad kohe mingi ühingu, ja igale ühingule ka oma raamatukogu. Ühingud võivad olla kõige mitmesugusemat liiki, erialalised, usulised jne., ning selle tagajärjel on ka raamatukogud ääretult tükeldatud. (Enne Maailmasõda olnud Utrechti 116, Haagis 136 raamatukogu-aadressi.) Raamatukogud on väga erinevad nii ilmelt, kui suuruselt. Amsterdamis leidub m. s. elukindlustuse-, filantroopia-, meteoroloogia-, teatri-, tüpograafia-, helikunsti-, teosofia- raamatukogusid; Haagis genealoogia-, lastekaitse-, stenograafia-, skandinaavia kirjanduse rmk. jne. Kuna kõik pisi-raamatukogud pole kättesaadavad üldsusele, kaldutakse enam ja enam ühendama vähemaid kogusid suurematega, kuid nii, et nad jääksid püsima iseseisvate osadena.

Moodne raamatukoguliikumine Hollandis algas umbes 30 aasta eest. Enamik avalikke raamatukogusid kannab nime „Avalik lugemissaal ja raamatukogu“. Avalikud norra arusaamise järele need siiski pole, nad pole ei riiklikud ega omavalitsuse, vaid ühingute asutused. Raamatukogu, mis on sõltuv riiklikust või ühiskondlikust toe-

tusest, pole hollandlase arvates vaba. Sellepärast valitseb raamatukogu laenajaist valitud juhatus. Teatava ühtluse saavutamiseks moodustati 1908. a. „Avalike lugemissaalide ja raamatukogude kesk-liit“ — ühenduslüliliks riigi ja üksikute rahvaraamatukogude juhatuste vahel.

Hollandi raamatukogudel on olnud kokkupuuteid inglise raamatukogudega ja nad on võtnud üle rea uuemaid inglise-ameerika tööviise.“ (Bok og bibliotek 1939 nr. 3).

KIRJANDUS-ÖHTUD ROOTSI RAAMATUKOGUDES.

Rootsi raamatukogude ühingu algatusel korraldatakse provintsi-kogudes, mis selleks on avaldanud soovi, n. n. „Kirjandusöhtuid“, kus kirjanikud esinevad loengutega või loevad katkendeid oma teostest. On sõlmitud kokkulepe kirjanike liiduga, mille põhjal kirjanikud soovivad pikemaid ringreise, saades peale esinemistasu veel kindlaksmääratud sõidu- ja päevarahad.

Seni on selleks ettevõtteks oma nõusoleku andnud rida nimekaid kirjanikke, nagu W. Hammenhög (loeng: Raamatukoguküsimus), V. Moberg, M. Stjernstedt, Sven Stolpe (loeng: Oxford uues rootsi kirjanduses) jne. (Biblioteksbladet 1939 nr. 1)

SÕJA MÕJUST TAANI RAAMATUKOGUDELE.

Taani raamatukogu ajakiri „Bogens Verden“ toob oma oktoobrikuu numbris väikese kirjutise sõja võimalikest mõjudest raamatukogudele, milles leitakse, et sõja pikale venides võib juhtuda, et riik ja omavalitsused on sunnitud kärpima raamatukoguseaduses ettenähtud toetusi, mis annaks end eriti valusalt tunda raamatute ostmisel. (Maailmasõja ajal kärbiti toetust 25%). Teataval määral andvat end aga juba praegu sõja tagajärjed tunda, kuna tuleb kokku hoida kütte ja valgustusega. Seepärast rida raamatukogusid ongi juba piiranud oma lahtioleku aega. Lugemissaalide lahtiolekut aga ei tohiks piirata, ennem võiks kõne alla tulla selle pikendamine. Kuigi ju raamatukogu polevat hoolekandeesutus, siiski üldise kokkuhoiu seisukohalt võiks mõelda sellele, et võimaldades inimestel viibida avalikes kohtades, säästetakse hulk erakorterite kütet ja valgustust.

Kohe septembri alul teatanud rida vähemaid keskraamatukogusid oma lahtioleku aja piiramisest; kuid 22. sept. leidnud haridusministeerium, et esialgu puuduvat selliseks piiramiseks igasugune alus ja soovitanud raamatukogudel teostada kokkuhoidu võimalust mööda valgustuskuludega (kasutades näit. ainult üksikuid laualampe, kui kohal on vähe lugejaid, jne.). (Bogens Verden 1939, nr. 7)

NORRA LINNARAAMATUKOGUDES

oli 1936./37. aastal raamatuid 1.141.773 köidet. Ühe elaniku kohta tuli 1,4 raamatut. Laenutati aruandeaastal 3.009.560 köidet. Võrreldes eelmise aruande-aastaga on laenutamine langenud. Keskmiselt laenutati ühe elaniku kohta 3,71 köidet. Suurim laenutus ühe elaniku kohta oli Hamanis, kus see ulatus 9,7 köitele.

**KUTSELISTE RAAMATUKOGUJUHAATAJATE
LOETELU JÄRG.**

Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna poolt on raamatukogujuhatajate kutsetunnistused antud järgmistele isikutele:

I järgu kutsetunnistus.	
75. Olga Dõmkovski	265. Kaljula Sild
76. Magdaleena Metsjärv.	266. Armilde Sulengo
77. Anto Korp	267. Elmar Tuuling
78. Elfriede Laas	268. Aleksander Tuvikene
79. Liina Tuulik	269. Regina Uusna
	270. Johannes Arela
II järgu kutsetunnistus.	
226. Artur Reinojaan	271. Leonhard-Gottlieb Kann
227. Adele Raiend	272. Mihail Kesküla
228. Jaan Ülem	273. Aleks Kivi
229. Veera Kane	274. Juhan Koppelmaa
230. Marie Beljavski	275. Arnold Kuusk
231. Jevgenia Antropov	276. Nikolai Kärner
232. Olga Dõmkovski	277. Eduard Lember
233. Arne Kukk.	278. Joosep Miilits
234. Karl Tammeveski	279. Elisabeth Toll
235. Eduard Murumets	280. Elli Truu
236. Priidu Usar	281. Ludmilla Urmet
237. Alma Karusoo	282. Peeter Virmastu
238. Maksim Unt	283. Erna Annus
239. Helene Pimkin	284. Magnus Heinmaa
240. Anete Vanaveski	285. Johannes Kallas
241. Harald Arulaane	286. Aado Kaldmaa
242. Aarne Hange	287. Ellen Laidoner
243. Hugo Hirjel	288. Albert Mollart
244. Otto Kolts	289. Alma Nõmm
245. Helene Liiv	290. Marie Ollino
246. Erika Magus	291. Paul Paulus
247. Emil Nero	292. Aleksander Priik
248. August Põldemaa	293. Leida Pähel
249. Arnold Päts	294. Mari Uustalu
250. Ida Rist	295. Heinrich Jaagusoo
251. Elisabet Rünne	296. Enn Pastik
252. Elsa Tamm	297. Elmar Vardja
253. Ingeborg Kentmann	298. Ida Taba
254. Richard Anton	299. Leini Paju
255. Tamara Domanovski	300. Salme Neumann
256. Jaan Hist	301. Marta Luik
257. Anton Kasak	302. Hugo Jüristo
258. Juhan Keernik	303. Elsa Jurs
259. Paul Leis	304. Voldemar Lember
260. Rudolf Liiv	305. Marie Happich
261. Vilma Pikkoja.	306. Armilde Näpp
262. Jullo Roosalu	307. Peeter Kirsimägi
263. Aliide Salumäe	308. Aleksander Kaarma
264. Ella Silvere	309. Kristel Betrelov
	310. Georg Taalman

V. a.

ühingu liige

Palume Teie lahkete osavõttu ühingu üldkoosolekust 25. veebruaril algusega kell 11 Tallinnas, Linna Kesksaamatukogu ruumes, Vabaduse puistee 4 järgmise päevakorraga:

1. Koosoleku rakendamine
2. Aruanded
 - a) 1939. a. tegevuse ülevaade
 - b) 1939. a. kassa ja varanduse aruanne.
 - d) 1939. a. revisjonikomisjoni aruanne
3. Eelarve ja tegevuskava
4. Valimised
5. Auliikme valimine
6. Koosolekul algatatud küsimusi
7. Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse nõuniku A. Leinjärve kõne: Raamatukogunduslikke päevaküsimusi.

JUHATUS.

Ühtlasi tuletame meelde, et Teil on tasumata liikmemaks a. a. eest, mida palume õiendada hiljemalt 15. veebr. s. a. või teatada vähemalt kas soovite veel olla ühingu liige, sest oleme Teile saatnud juba mitu meeldetuletust. Liikmemaks 1940. a. on kr. 1.50, mille arvel saate ajakirja „Raamatukogu“, kui olete tasunud käesoleva aasta liikmemaksu. Ajakirjale „Raamatukogu“ palume kaastööd hiljemalt 1. märtsiks s. a.

PE $\frac{A}{866}$ 8, 39, 3/4
3

Ühingu laos on veel saadaval ajakirja

„RAAMATUKOGU“

järgmised aastakäigud
alljärgnevate hindadega:

Nr. 1 (1923) — I aastakäik	Kr. 0.25
Nr. 2 (4) — II „	„ 0.50
Nr. 1/2 — IV „ (1935)	„ 1.00
Nr. 1 ja 2 — V „ (1936)	„ 1.00
Nr. 1 ja 2 — VI „ (1937)	„ 1.00
Nr. 3/4 — VII „ (1938)	„ 0.75
Nr. 1/2 — VIII „ (1939)	„ 0.75

Ilmumas on nr. 3/4 (1939) VIII aastakäik 0.75. Liikmeile 20% hinnaalandus vanemalt aastakäikudelt. On saadaval ka raamat: „A. Sibul. Raamatukoguhoidja käsiraamat“ hinnaga kr. 1.00. Raamatukogu rakendusmaterjalidest on saadaval:

Kataloogikaardid joontega ja ilma	100 tk. Kr. 0.65
Raamatukaardid	100 tk. „ 0.65
Lugejakaardid ilukirjanduse ja teadusliku kirjanduse laenamiseks	100 tk. „ 0.65
Kataloogi värvilised vahakaardid (roosad — tõusuga keskel, sinised ja oranž — tõusuga äärtel)	100 tk. „ 1.50
Põhinimestikulehed	1 poogen „ 0.03
Raamatute järjekorda kirjutamise kaardid	100 tk. „ 1.00
Meeletuletusekaardid (esimene ja teine mlt.)	100 tk. „ 1.00
Tähtpäevalehed raamatusse kleepimiseks	100 tk. „ 0.50
Raamatutaskud	100 tk. „ 0.25
Kuupäevatemplid ühes pliitsihoidjaga	1 komplekt „ 6.00

Rakendusmaterjali saatekulud jäävad tellija kanda.

Ühingu posti jooksev arve nr. 546.